

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Факультет дошкільної педагогіки та психології
Кафедра теорії та методики дошкільної освіти

Кваліфікаційна робота магістра

«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРЕДМЕТНО-
РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗДО»

Виконала: здобувачка освітнього
ступеня магістра, заочної форми
навчання ОПП «Дошкільна освіта.
Практична психологія в закладах
дошкільної освіти»
спеціальності: 012 Дошкільна освіта
Оразбаєва Лариса Миколаївна

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор,
Березовська Людмила Іванівна

Одеса- 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗДО.....	9
1.1. Сутність поняття «соціальна компетентність» в психолого-педагогічній літературі.....	9
1.2. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	14
1.3. Предметно-розвивальне середовище ЗДО як умова формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	22
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	31
2.1. Критерії, показники та рівні сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	31
2.2. Діагностика рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	34
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗДО.....	45
3.1. Педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.....	45
3.2. Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи.....	56

3.3. Рекомендації педагогам щодо формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.....	61
Висновки до третього розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми. Нині проблема соціальної компетентності дітей дошкільного віку у суспільстві є найгострішим питанням як у світовому масштабі, так і в Україні. Адже, пріоритетом для суспільно-активної особистості виступає саме соціальна компетентність, яка також є ключовою характеристикою на всіх рубежах дорослішання індивіда. Необхідність розв'язання цієї проблеми вказується у ряді міжнародних документів. Наприклад, у Конвенції ООН про права дитини, серед зазначених юридичних прав, визнається право на її активну участь у житті суспільства. У рамках програми ЮНЕСКО «Освіта для всіх» наголошується, що розвиток дітей відбувається у багатовимірному соціокультурному просторі через формування їхніх культурних потреб. Закладені у документах ідеї є основою у розвитку соціально активної особистості, здатної до повної самореалізації, готової вирішувати життєво важливі питання. Пріоритетом для такої особистості є формування соціальної компетентності.

Соціальна компетентність є значною характеристикою особистості. У дошкільному дитинстві її відмінні риси пояснюються інтенсивністю процесу психічного розвитку, в якому закладаються основи активного та пізнавального ставлення до дійсності. Дитина здійснює свої перші самостійні дослідження, пізнає світ, що активізує її інтелектуальні зусилля, спрямовані на відкриття нового, цікавого та захоплювального у навколишньому середовищі.

У вітчизняній педагогіці одним з головних напрямів є усвідомлення ролі предметно-розвивального середовища у закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО). Розвивальне предметно-просторове середовище ЗДО, має бути збудоване відповідно до принципів стандарту та спрямоване на пізнавальний, мовленнєвий, соціально-комунікативний, художньо-естетичний та фізичний розвиток дітей дошкільного віку.

Особливу значущість для дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти посідає саме предметно-просторове середовище. Адже в ньому

відбувається спілкування дітей, проводяться навчальні та пізнавальні ігри, одним словом, все те, що заведено вважати соціально-культурним виховання. Саме предметно-розвивальне середовище виступає у ролі рушійної сили становлення та розвитку особистості дитини старшого дошкільного віку, а також властивих їй видів діяльності. Воно сприяє формуванню різнобічних здібностей, навичок та якостей дітей дошкільного віку, позначає їх індивідуальність, стимулює різні види активності, створює сприятливий психологічний клімат у групі, активізує індивідуальність, створюючи реальні та різноманітні умови для її прояву.

Таким чином, актуальність нашого дослідження обумовлена об'єктивною необхідністю вдосконалення предметно-розвивального середовища яке виступає засобом формування соціальної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Ступінь дослідження проблеми. Проблема компетентнісного підходу продовжує займати чільне місце в освіті. У зв'язку з цим, неодноразово переосмислюється феномен компетентності як наукової категорії. Проблема сутності соціальної компетентності та особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку знаходять своє відображення у сучасних дослідженнях. Аналіз останніх досліджень показує, що питанню соціальної компетентності присвятили свої дослідження такі вчені, як: М. Айзенбарт, В. Баранов, Л. Вольнова, Н. Гагаріна, М. Гончарова-Горянська, М. Докторович, О. Квас, В. Коваленко, О. Ковальова, В. Кожухівська, С. Кондратюк, В. Бутенко, О. Кононко, О. Кузенко, К. Лисенко-Гелемб'юк, В. Кузьменко, Л. Лєпіхова, О. Максимова, А. Мудрик, О. Павленко, Н. Семенова, В. Шахрай, О. Шишова, О. Юрченко та ін.

Дослідження ролі предметно-розвивального середовища у закладах дошкільної освіти відобразили у своїх працях такі відомі діячі психології та педагогіки, як: Т. Андрущенко, А. Гончаренко, І. Карабаєва, Л. Терещенко, В. Кошель, К. Соболев, О. Кошіль, І. Новик, Т. Онянова, О. Писарчук,

І. Резніченко, О. Рейпольська, І. Гудим, І. Луценко, В. Луценко, Г. Цвєткова, І. Роговик, С. Смолюк, М. Сотник та ін.

Проте, результати аналізу наукової психолого-педагогічної літератури засвідчили, що предметно-розвивальне середовище ЗДО як умова формування соціальної компетентності дітей дошкільників ще не посіло значне місце у практиці дошкільної освіти, особливо малодослідженими залишаються питання використання педагогічних умов у процесі формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Наявність означених суперечностей, актуальність цієї проблеми, її важливість та значущість для педагогічної теорії і недостатній рівень розробленості в практиці сучасної дошкільної освіти, зумовили вибір теми дослідження: **«Формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність поняття «соціальна компетентність» в психолого-педагогічній літературі;
2. Висвітлити особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку;
3. Розглянути предметно-розвивальне середовище ЗДО як умова формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку;
4. Провести діагностику рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку;
5. Розробити, апробувати та впровадити педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО;

Об'єкт дослідження – соціальна компетентність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – процес формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Методи дослідження. У процесі розв'язання поставлених завдань магістерської роботи використано комплекс методів дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення, систематизація змісту наукових розвідок закордонних і вітчизняних учених стосовно формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку та сутності предметно-розвивального середовища ЗДО як умови формування соціальної компетентності дошкільників; емпіричні – спостереження, експеримент для дослідження ефективності педагогічних умов, що дають можливість отримувати різнобічну інформацію і сприяють поглибленню їхнього кількісного та якісного аналізу рівня сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, опитування (анкетування, тестування, бесіда); методи математичної статистики для аналізу ймовірності ефективності впровадження запропонованих педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Наукова новизна. Новизна дослідження полягає в розширенні та доповненні теоретичних відомостей про причини низького рівня сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, а також розроблення педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО, які включають комплекс логічно обґрунтованих соціально-орієнтованих технологій з формування соціальної компетентності дошкільників.

Практичне значення дослідження. Проаналізовані матеріали, отримані в процесі їх дослідження результати, сприятимуть збагаченню сучасного педагогічного знання з формування соціальної компетентності

дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО. Систематизовані й узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельна база дослідження можуть бути використані у системі підготовки майбутніх педагогів ЗДО, слухачів курсів інститутів післядипломної педагогічної освіти, а також стати основою для методичних рекомендацій для здобувачів вищої освіти та для написання науково-дослідних робіт.

Апробація. Результати досліджень викладено в доповідях на II Всеукраїнській науково-практичній конференції для науковців, педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, аспірантів, молодих учених.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що мають свої підрозділи, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 107 сторінок, з них 75 сторінок основного тексту. Для написання магістерської роботи використано 94 літературних джерела. В роботі наведено 10 таблиць і 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗДО

1.1. Сутність поняття «соціальна компетентність» в психолого-педагогічній літературі

Питання соціального розвитку особистості завжди були у центрі уваги психологів та педагогів. В основі формування соціальної компетентності лежить поняття соціалізації, як процесу вступу дитини у світ людських відносин, людської культури, оскільки перші внутрішні етичні інстанції та етичні правила складаються у ранньому віці.

Соціальна компетентність є соціальною сукупністю знань і умінь, яка передбачає наявність у індивіда розвинених емоційних, пізнавальних та поведінкових навичок, внутрішньої мотивації до діяльності, це потреба, яка проявляється та формується у діяльності, яка виникає з потреби у пристосуванні людини до умов, що швидко змінюються.

Соціалізація особистості – це процес вступу індивіда до соціальної системи шляхом набуття нових навичок, знань, правил, за допомогою яких вона зможе успішно функціонувати у суспільстві. Соціалізація безперервна і протікає все життя – від народження і до старості [10, с. 3].

У вітчизняній педагогіці поняття «соціальна компетентність» почала досліджуватися в обговореннях про якість освіти, про те, якою повинен бути портрет дитини. Поняття соціальної компетентності не зводиться до понять комунікативної, соціально-психологічної компетентності та соціального інтелекту.

У найзагальнішому вигляді соціальна компетентність може бути представлена як відносин «я» – «суспільство», тобто вміння вибрати правильні соціальні орієнтири та організувати свою діяльність відповідно до цих

«орієнтирів» або як «соціальні навички», які дозволяють людині адекватно виконувати норми та правила в суспільстві.

Соціальна компетентність не можлива без соціального розвитку. Одні автори під соціальним розвитком дитини дошкільного віку розуміють певну здатність, характеристику. Дехто визначає соціальний розвиток як здатність дитини орієнтуватися у доступному соціальному оточенні, усвідомлювати цінність власної особистості та інших людей, виявляти своє ставлення до світу та людей відповідно до культурних традицій, норм та правил, прийнятих у суспільстві» [10, с. 7].

М. Айзенбарт трактує поняття «соціальний розвиток» як «інтегративну характеристику особистості, яка відображає систему знань, умінь та навичок, необхідних особистості для моделювання своєї поведінки та орієнтування у соціальному просторі, адекватного сприйняття навколишньої діяльності, побудови системи відносин та спілкування з оточуючими з урахуванням соціальної ситуації» [2, с. 119]

За визначенням В. Баранов, «соціальний розвиток – це процес і результат незворотних якісних та кількісних змін, що відбуваються в особистості дитини під впливом цінностей соціальної культури, що забезпечують оволодіння способами поведінки, характерними для тієї чи іншої культурної традиції, творчого та активного відтворення комунікативного досвіду у різних видах діяльності» [9, с. 7].

Останнє визначення здається найповнішим, бо включає і процес, так результат, охоплює як присвоєння соціальних норм поведінки, так й активне відтворення цього досвіду у різних видах дитячої діяльності.

Соціальна компетентність – інтегральна якість особистості дитини, що дозволяє їй, з одного боку, усвідомлювати свою унікальність і бути здатною до самопізнання та самозміни, а з іншого – відчувати і виявляти себе частиною колективу, суспільства, вміти вибудовувати взаємини та враховувати інтереси інших людей, брати на себе відповідальність та діяти на основі загальнолюдських та національних цінностей [92, с. 168].

У психології під соціальною компетентністю розуміється відповідність конкретної людини умовам та можливостям, наданим певним суспільством. У педагогіці соціальна компетентність трактується як соціальна навичка, яка дозволяє індивіду адекватно дотримуватися норм та правил життя у суспільстві.

Л. Вольнова вказує на той факт, що закордонна та вітчизняна література, присвячена вивченню соціальної компетентності особистості, нечисленна [16, с. 137]. А на думку Н. Гагаріна «визначень соціальної компетентності стільки ж, скільки дослідників цієї проблеми» [22, с. 49].

Нами виділені та висвітлені праці деяких дослідників та науковців які розглядали сутність визначення поняття «соціальна компетентність». Розглянемо деякі з цих праць.

Соціальна компетентність, на думку М. Гончарова-Горянської [23], лежить в основі формування особистості, а за твердженням М. Докторовича [28], містить у собі розвиток соціально-психологічних процесів (пізнання, уявлення, пам'ять та інших.) [3; 5].

О. Квас [35], В. Коваленко [37] та О. Ковальова [38], розкривають соціальну компетентність як здатність особистості знаходити рішення з проблем, з якими вона стикається в процесі своєї життєдіяльності.

В. Кожухівська [40] та С. Кондратюк [42], визначають соціальну компетентність як щоденну діяльність особистості у взаємозв'язку з соціальною дійсністю.

Ряд дослідників використовують поняття «соціальна компетентність» для характеристики особистісних ресурсів та суспільного середовища [7; 17; 28].

В. Бутенко, характеризуючи соціальну компетентність у контексті забезпечення соціалізації у суспільстві, на перший план виносить реалізацію когнітивної діяльності відповідно до соціальних смислів [42, с. 44].

Деякі вчені визначають соціальну компетентність як знання правил та вміння діяти за ними у суспільстві [83, с. 59], певний рівень пристосування

індивіда до продуктивного виконання заданої соціальної ролі [80, с. 315], уявлення співвідношень «Я – соціум», правильно вибрати соціальні орієнтири та організовувати свою діяльність у даному напрямку [79, с. 82], інтегративна якість особистості, що сприяє активній взаємодії з навколишньою дійсністю, людьми, участі у соціально значущих проектах та виконання різних соціальних ролей [75, с. 23], важливий результат дошкільного віку, що містить знання про смисли та цикли, розвиток дитини як суб'єкта дитячої діяльності, що опановує навички самоорганізації в процесі праці [2, с. 123].

Соціальна компетентність, на думку дослідника О. Кононко, являється інтегративною системною якістю особистості, а значить, ми можемо говорити про те, що вона інтегрує у собі інші види професійної компетентності (індивідуальний, особистісний і т.д.) [43, с. 165].

Маючи думку О. Кузенко, можна дійти висновку, що соціальна компетентність, як правило, визначається змістом професійної діяльності спеціалістів, а також є запорукою її успішності [49, с. 127].

А. Голфрід та Р. Дзурілла розглядають соціальну компетентність як здатність індивіда ефективно та адекватно вирішувати різні проблемні ситуації, з якими він стикається у процесі життєдіяльності. Д. Зіглер дає наступне визначення поняття «соціальна компетентність»: «соціальна компетентність – це повсякденна ефективність індивіда у взаємодії зі своїм оточенням» [2, с. 123]

К. Лисенко-Гелемб'юк, розглядає соціальну компетентність як «певний рівень адаптації людини до ефективного виконання заданої соціальної ролі» [49, с. 133]

У роботах В. Кузьменка, соціальна компетентність розуміється як інтеріоризований особистістю соціальний досвід, адекватний певній системі соціальних відносин і забезпечує людині можливості для самореалізації у цій системі [50, с. 15].

Соціальна компетентність характеризується складним переплетенням знань, умінь та дій, орієнтованих на соціальну реальність, середовище проживання та ситуації повсякденності, воно відображає відносини в системах «людина-людина», «людина-група», «людина-суспільство», «людина-світ», в особистому досвіді індивіда через інтеріоризовані ним норми, цінності, правила, традиції, звичаї [50, с. 18].

Автор Л. Лепіхова, у своєму дослідженні під соціальною компетентністю розуміє «здатність взяти на себе відповідальність, спільно виробляти рішення та брати участь у його реалізації, толерантність до різних етнокультур та релігій, прояв спряженості особистих інтересів з потребами підприємства та товариства» [52, с. 87].

Дана класифікація дозволила структурувати наявні у вітчизняній педагогіці та психології трактування соціальної компетентності. З аналізу вищевикладених визначень зрозуміло, що структура соціальної компетентності складає сукупність соціальних знань, умінь та навичок, що застосовуються в основних сферах діяльності людини.

Аналізуючи вищевикладені визначення та зіставляючи їх, як основний зміст визначення соціальної компетентності розглядатимемо її як сукупність соціальних знань, умінь та навичок, що застосовуються в основних сферах діяльності людини.

Аналіз наукових досліджень дозволяє говорити про те, що соціальна компетентність – багатоаспектний прояв, що є одним з важливих напрямів компетентнісного підходу. Вона включає процес соціалізації та вміння користуватися різними прийомами поведінки (емоційними, когнітивними, моторними), має свою структуру та критерії (толерантність, адаптивність, впевненість у собі за умов невизначеності, націленість на успіх, конфліктність та ін.), виявляється у різних формах (духовна, громадянська, професійна). Усе це у певних життєвих ситуаціях призводить до сприятливих довгострокових відносин з позитивними та негативними наслідками.

Таким чином, на основі вивчених та проаналізованих джерел під соціальною компетентністю ми розуміємо цілісну властивість індивіда, що формується в ході розуміння уявлень і знань про реальність, активний розвиток суспільних відносин, що виступають основою для конструювання та регулювання міжособистісних та внутрішньоособистісних соціальних поглядів.

1.2. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Кожен вік характеризується певними біологічними та когнітивними змінами, які залежать від соціального оточення, в якому діти розвиваються. Дошкільний вік – найважливіший етап у розвитку особистості. Це період початкової соціалізації особистості, прилучення до світу культури, становлення загальнолюдських цінностей, встановлення початкових відносин з провідними сферами життя.

Дошкільний вік – це період від трьох до семи років. У рамках цього віку заведено виділяти три періоди: молодший дошкільний (3-4 року), середній дошкільний (4-5 років) та старший дошкільний вік (5-7 років). У нашому дослідженні будуть розглядатися особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку [83, с. 50].

Компетентність дитини дошкільного віку – одна з базових характеристик особистості дитини-дошкільника. Вона містить в собі соціальну, комунікативну та інтелектуальну характеристики. Таким чином, соціальна компетентність дитини дошкільного віку має на увазі знання, вміння та навички, які достатні для виконання зобов'язань, властивих даному життєвому періоду. До п'яти років діти можуть чітко розділяти що добре, а що погано, можуть оцінювати свої вчинки та вчинки оточуючих, поведінку літературних героїв, висловлюючи при цьому своє ставлення до даних вчинків.

У старшому дошкільному віці формується негативне ставлення до фактів порушення норм та схвалення до дотримання норм. Це ставлення може бути чітким вираженням і усвідомленим, емоційно забарвленим, позитивним або негативним. Відносно до однолітків у дошкільника формується установка на співпрацю, діти опановують навички спільної діяльності та розуміють її переваги. Також у старшому дошкільному віці змінюється ставлення до дорослого як до авторитетного радника.

Одним з основних факторів формування соціальної компетентності у старших дошкільників є соціально-педагогічне середовище ЗДО, яке є умовою реалізації потреб дитини, яке формує її як особистість.

Цей період закінчується первинною соціалізацією людини, коли вплив найближчого соціального оточення в набутті людського досвіду дуже великий. Діти переживають період інтенсивного засвоєння прикладу дорослих та формування механізмів особистісної поведінки [79, с. 82-87].

Організм дитини старшого дошкільного віку продовжує активно розвиватись. Удосконалюються рухові навички та якості, збільшується фізична сила. У міру розвитку тонкої моторики дошкільник стає більш самостійним у виконанні щоденних дій. Сенсорний досвід, що є одним з аспектів пізнавальних процесів, що становлять соціальне пізнання, накопичується у дітей у процесі соціальних взаємодій. Освоюючи середовище життєдіяльності, дитина осягає способи визначення якостей та властивостей предметів, відносин, опановує сприйняття часу, освоюючи середовище життєдіяльності.

Сприйняття образу людини у дитини старшого дошкільного віку специфічне. Спілкуючись з дорослими та однолітками, діти старшого дошкільного віку вчаться диференціювати відмінності поведінки та за ними «читати» стан, який переживає людина [75, с. 5].

Збагачується зоровий образ іншого за рахунок змісту, закріпленого в словах, що позначають зовнішні риси, характерні риси людей, соціальні ролі.

При цьому дитина шостого року життя усвідомлює безпосередньо отримані чуттєві образи, а не узагальнене значення, закладене у слові.

У мові та мисленні старшого дошкільника виразно представлено спрямованість пізнавальних процесів на інших людей та самого себе, що позначається на ставленні дитини до соціуму. Мислення дитини 5-7 років розвивається на основі практичної взаємодії не лише з реальним світом речей, а й зі світом дорослих, що пов'язано з прагненням дошкільника отримати новий досвід у соціумі, що розширюється [56, с. 106].

Мислення дітей старшого дошкільного віку в цілому відрізняється наявністю пізнавальної потреби та активності, що проявляється у великій кількості дитячих питань про сутність та зв'язках між об'єктами світу предметів та світу людей. Мислення дітей цього віку наочно-образне. Вони вже можуть вирішувати практичні завдання, спираючись на створений у свідомості образ. Для цього дошкільники часто зображують об'єкти, у тому числі людей, на папері у вигляді схем. У малюнках людина зображена схематично, деталі представлені чітко, але зображують їх діти у єдності, виявляючи зв'язки [46].

У цей період разом з розвитком багатьох розумових операцій відбувається опанування мовними засобами. Узагальнення в образах та поняттях – результат зусиль самої дитини, який отриманий під керівництвом дорослого. Шестирічна дитина цілком здатна поширювати узагальнення на навколишні об'єкти, речі та людей.

Дослідження О. Максимової [55] виявляють специфіку формування соціальних понять у старших дошкільників. Для дитини складним є підведення себе під певне загальне поняття. У її мисленні велике місце займає поняття «великих» та «маленьких». Осмислення понять відбувається під впливом дорослих. Так у дитини складається уявлення про зміну соціального статусу (зараз вона маленька, коли підросте, буде великою, піде до школи). В результаті розумових операцій зіставлення, порівняння у процесі засвоєння загальних понять дошкільники отримують незвичайні поєднання предметів та

їх властивостей, що представляється у образах об'єктів, продукованих дітьми. Засвоєння понять дитиною відбувається у безпосередньому досвіді, тому ставлення дитини до конкретної речі, явища визначає характер утвореного поняття.

Соціальне пізнання старшого дошкільника здійснюється одночасно у предметному, дієвому та ціннісному напрямі. А. Мудрик, звертає увагу на значне збільшення кола уявлень та знань дитини старшого дошкільного віку про навколишній світ. Це пов'язано з розширенням діапазону пізнавальних можливостей дітей [58, с. 26].

Водночас спостереження показують, що існує прірва між тим, що старший дошкільник знає насправді і тим, як він до цього ставиться. О. Павленком, доведено, що у старшому дошкільному віці активно розвивається наочно-подібне мислення, коли вирішення завдань відбувається в плані уявлень [65, с. 534].

Відчуття, сприйняття та уявлення – це послідовні стадії пізнання людиною навколишнього світу, який є початковою формою знання. Подання – це узагальнений чуттєвий образ предмета, що сприймається раніше, ніж явища.

У старшому дошкільному віці формуються початкові етичні уявлення. Діти отримують уявлення про гарне та некрасиве, хороше і зле, добре і погане, які виявляються в емоціях і почуттях.

До 6-7 років уміння дітей визначати стан інших досягає високого рівня. До того ж, у дітей з'являється попередження тих чи інших емоцій, що суттєво впливає на мотивацію їхньої поведінки [46].

Діти старшого дошкільного віку краще розпізнають позитивні емоції, ніж негативні. Накопичений досвід спілкування та розпізнавання почуттів людей у різних життєвих ситуаціях дозволяє дітям 6-7 років досить точно визначати емоційні стани інших. За високого рівня опанування словесними позначеннями емоцій підвищується рівень розуміння емоційного стану. Цілеспрямоване навчання старших дошкільників розпізнавання емоційних

станів людей призводить до того, що діти бувають здатні виявляти емпатію, яка вважається ядром тонкого порозуміння для людей [65].

На думку Н. Семенова, фундаментом усіх соціальних почуттів старшого дошкільника можна назвати емоційну децентрацію. Дитина 6-7 років починає усвідомлювати потреби іншого, співпереживати йому. Цьому сприяє співпраці, позитивний, емоційно-насичений характер спілкування, тривалість та стійкість взаємовідносин, що забезпечують пізнання партнера, участь у різноманітних видах діяльності [79, с. 82].

Функціональне дозрівання нервової системи, зростаюча довільність психічних процесів роблять більш ефективними багато видів діяльності старшого дошкільника. Більш тривала, концентрована, стійка увага дозволяє дітям старшого дошкільного віку точно виконувати інструкції дорослого, дотримуватися правил, доводити до кінця розпочату справу, розвивати обраний задум гри.

Дитина старшого дошкільного віку в соціальному контексті може виступати активним суб'єктом та виявляти соціальні якості у взаємодії з однолітками та дорослими [42, с. 44].

У віці 6-7 років між дітьми зав'язуються дружні стосунки, хоча ясного розуміння дружби вони не мають. Тим не менш, з чужими людьми і друзями дошкільнята поведуться по-різному. Вони здатні підтримувати тісні відносини з близькими людьми, які засновані на турботі та увазі, протягом досить тривалого часу, а також взаємодіяти за правилами дружби.

Соціальний розвиток дітей старшого дошкільного віку зумовлений протиріччями, які визначаються безліччю потреб у грі, рухах, спільній діяльності, у зовнішніх враженнях, спілкуванні. Задоволення цих потреб цілком залежить від дорослих, які оточують дитини. Однак у цьому віці дошкільник уже здатний самостійно добиватися результату в предметній діяльності, проявляти ініціативу в вибудовуванні соціальних відносин, що розширюються в міру його дорослішання, розвитку механізмів соціального пізнання, збагачення соціальної ситуації розвитку [10, с. 3-7].

В ігровій діяльності закладено значний потенціал для розвитку процесу соціального пізнання старшого дошкільника. Бувши провідним видом діяльності дошкільника, гра найбільш продуктивна для становлення соціальних навичок, розвитку спілкування, співробітництва. У ній формуються здатності відчувати і думати так, як відчують і думають інші люди в певній ролі, осмислювати свою поведінку.

Спілкування старших дошкільників з однолітками набуває внеситуативно-ділової форми. У ігровому співробітництві діти освоюють правила та норми поведінки, зміст соціальних ролей, навчаються взаєминам. У грі розвивається інтерес до дій інших людей та власна діяльність серед однолітків. Власна активна діяльність поєднується у грі зі зростаючим інтересом до партнерів, а це, у свою чергу, забезпечує дитині можливість усвідомити свої обов'язки, вчинки, їх наслідки, надає досвід регулювання діяльності [50, с. 18].

У старшому дошкільному віці змінюються стосунки дітей одне до одного. Одні діти популярні в групі, їх вибирають як партнерів з гри; інші – непопулярні, їх часто ігнорують. Пов'язує це з тим, що популярні діти виявляють емоційно забарвлені стосунки до однолітків, вони більш здатні до співробітництва та просоціальної поведінки. Непопулярні діти поведуться більш агресивно, неохоче підтримують гру і спільні заняття.

Таким чином, між індивідуальною поведінкою дітей старшого дошкільного віку та їх статусом у групі є певний зв'язок, що є свідченням рівня їхнього соціального пізнання та їх соціальної компетентності.

Розвиваються й стосунки старшого дошкільника з дорослими. Спілкування з дорослими значно стимулює розвиток соціального пізнання дитини. На засвоєння формальних норм та вимог з боку соціального оточення значний вплив надають батьки. В результаті дитина отримує певні особистісні риси, які стають видимі оточуючим і часто невидимі їй самій [25, с. 87].

Потреба у такому виді діяльності, як спілкування, пов'язана у старших дошкільників з прагненням до пізнання себе та інших, до оцінки та

самооцінки. Для старших дошкільників характерне прагнення не просто до доброзичливої уваги дорослих, а до взаєморозуміння та співпереживання з ними [33, с. 93].

Зміст комунікативної потреби у дітей 6-7 років не полягає виключно у вимога похвали, для них важливіше знати, як потрібно робити. Дитина може засмучуватися, що діяла невірно, але вона готова внести поправки в роботу, змінити свою думку, щоб досягти спільності поглядів і дорослим.

Взаємодія з дорослими будується у старших дошкільнят здебільшого з приводу живої та неживої природи, предметів світу культури, але світ людей становить для дошкільників особливий інтерес. Діти цього віку цікавляться настроєм батьків, здоров'ям бабусі, їх хвилює думка дорослих про результати їхньої діяльності.

Взаємодія дитини зі значними дорослими через контроль та оцінку, крім того, забезпечує зовнішній зворотний зв'язок, за допомогою якого значний дорослий відбиває образ дитини, спонукає її бачити різні події та переживання у специфічному світлі. Позитивний зворотний зв'язок повідомляє дитині про те, що дії її правильні і схвалені; негативний зворотний зв'язок дає дитині можливість усвідомити неправильність своїх дій та вчинків.

На думку В. Шахрай, образ «Я» є «продуктом спілкування», в якому зібрано установки дитини з приводу власної особи. Навколишні люди значно впливають на розвиток «Я-концепції» дошкільника, але й сам він докладає певних зусиль для розвитку уявлень про себе, що активізує процес соціального пізнання [90, с. 46].

Діти старшого дошкільного віку докладають зусиль, щоб дізнатися якнайбільше про себе. Порівнюючи себе з дорослими та однолітками, вони шукають відмінності та подібності в одязі, рисах характеру, звичках, соціальних ролях і т.д. У цьому віці вони здатні характеризувати себе через соціальні відносини.

О. Шишова, зазначає, що образ «Я» у дитини 6-7 років має два аспекти: когнітивний та афективний. Когнітивний аспект виражений уявленнями про себе, афективний – своєю самооцінкою [92, с. 168].

Для розвитку соціального пізнання дитини старшого дошкільного віку важливий вплив середовища. Дитина старшого дошкільного віку багато дізнається про себе, переосмислюючи відносини з навколишнім світом. Особливу роль цьому у процесі грає механізм рефлексії. Здатність до рефлексії виступає умовою розуміння людиною самого себе, що в насамперед зумовлює розуміння нею інших людей і світу загалом.

З іншого боку, пізнаючи себе, дошкільник отримує знання про навколишній світ і вибудовує відповідно до цього свою поведінку та відносини з іншими людьми. Здатність подумки реагувати на самих себе розвивається у дітей старшого дошкільного віку у процес ідентифікації з батьками. Якщо дитина усвідомлює, що вона байдужа оточуючим людям, якщо вона чує лише негативні оцінки, це стане негативною основою самосприйняття. В результаті її соціальні контакти будуть нестійкі, неефективні.

О. Юрченко дає визначення уявлень про соціальні об'єкти відносно до дітей дошкільного віку: «Уявлення про соціальні об'єкти – це узагальнені образи, форма знання про процеси та явища, що відбуваються в соціальному оточенні дитини, зразки-еталони помислів, бажань та справ, що виникають у повсякденному житті в ході міжособистісної взаємодії» [94, с. 224].

Уявлення про соціальні об'єкти служать засобом орієнтації у світі та у сфері людських відносин, а також допомагають у вирішенні моральних проблем. Формування уявлень про соціальні об'єкти у дітей старшого дошкільного віку відбувається через утримання освіти у безпосередній життєдіяльності дитини, у спілкуванні з дорослими та однолітками.

Простір буття дошкільника у цьому віці розширюється: у грі, у повсякденному житті він активно освоює нові соціальні ролі; події у його житті стають дедалі більше різноманітними. Дедалі більшу роль починають

грати значні дорослі. У процесі пізнання навколишнього світу старший дошкільник йде шляхом самостійного вибору сприятливих умов свого розвитку, вибираючи навколишній простір, людей, що втілюються в ролі, і навіть визначаючи собі життєво важливі події.

Таким чином, уявлення про соціальні об'єкти – це узагальнені образи, форма знання про процеси та явища, що відбуваються в соціальному оточенні дитини, зразки-еталони помислів, бажань та справ, що виникають у повсякденному житті під час міжособистісної взаємодії. Формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку проходить у предметному, розвивальному, дієвому та ціннісному середовищі. Все це дозволяє звернутися до пошуку форм та змісту дошкільної освіти, які оптимізують процес формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

1.3. Предметно-розвивальне середовище ЗДО як умова формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Розгляд питань, що стосуються особливостей формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку, її форм та методів, призводить до висновку про те, що соціальний розвиток здійснюється у різних видах діяльності, що відповідають старшому дошкільному віку.

Будь-який розвиток дитини дошкільного віку оптимально реалізується у відповідному виховному середовищі. «Середовищний» підхід вважається одним з важливих принципів соціального розвитку дітей дошкільного віку. Він припускає визнання середовища як найважливішого фактора, умови та засобу соціального розвитку та формування соціальної компетентності, що виявляється у становленні інтересу до себе, у пошуку свого місця в системі соціальних відносин, опанування елементарними соціальними навичок [78].

Перш ніж визначити предметно-розвивальне середовище ЗДО як умова формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку варто розглянути сутність поняття «предметно-розвивальне середовище ЗДО».

У сучасних дослідженнях поняття «середовище» розглядається як система взаємодіючих природних, соціокультурних, економічних та інших середовищ. Значним для розвитку людини середовищем є освіта, освітнє середовище [70].

Відповідно до концепції, освітнє середовище є «система впливів та умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для розвитку, що містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні» [64].

В освітній програмі дошкільної освіти під мотивувальним освітнім середовищем розуміється «система умов розвитку дітей, включаючи просторово-часові (гнучкість і трансформованість простору та його предметного наповнення, гнучкість планування), соціальні (форми співробітництва та спілкування, рольові та взаємостосунки всіх учасників освітніх відносин, включаючи педагогів, дітей, батьків, адміністрацію) умови дитячої активності (доступність та різноманітність видів діяльності, що відповідають віково-психологічним особливостям дошкільників, завданням розвитку кожної дитини), матеріально-технічні та інші умови освітньої діяльності» [77, с. 52].

Розвивальне освітнє середовище є системою умов соціалізації та індивідуалізації дошкільників. Предметне середовище дошкільної освітньої організації представлене меблями, предметами та ігровими матеріалами, навчально-методичними посібниками, іграми, моделями, матеріалами, які використовуються дорослими для навчання дітей, обладнання для організації всіх видів дитячої діяльності, технічними засобами та ін.

У роботах Т. Андрущенка розглядається розвивальна функція предметного середовища. На її думку, розвивальне предметне середовище – це «система матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст розвитку його духовного та фізичного вигляду. Таке збагачене середовище передбачає єдність природних та соціальних засобів забезпечення різноманітної діяльності дитини» [8, с. 24].

А. Гончаренко розуміє під розвивальним предметно-просторовим середовищем «природну комфортабельну обстановку, щасливо організовану в просторі та часі, насичену різноманітними предметами та ігровими матеріалами» [22, с. 6].

Особлива увага предметно-просторовому середовищу приділяється у Базовому компоненті дошкільної освіти. У цьому документі розвивальне предметно-просторове середовище визначається як частина освітнього середовища, яка представлена спеціально організованим простором (приміщеннями, ділянкою тощо), матеріалами, обладнанням та інвентарем для розвитку дітей дошкільного віку відповідно до особливостей кожного вікового етапу, охорони та зміцнення їхнього здоров'я.

Однією з цілей організації розвивального предметно-просторового середовища є забезпечення можливостей спілкування та спільної діяльності дітей (у тому числі дітей різного віку) та дорослих, рухової активності дітей, а також можливостей для усамітнення.

І. Карабаєва звертає увагу, що самі собою об'єкти предметного середовища не можуть бути розвивальними, навіть якщо вони повністю відповідають змісту розвитку дитини та правильно організовані у просторі та часі. Лише змістовно-насичена, природоподібна діяльність з предметами може вважатися розвивальною. Звідси дослідник робить висновок, що «особистісноорієнтована взаємодія дитини та педагога, в процесі якої відбувається освоєння соціокультурного досвіду, є основною умовою реалізації розвиваючої функції середовища» [34, с. 35].

Л. Терещенко вважає, що добре організоване предметно-просторове середовище групи сприяє формуванню у дитини досвіду взаємодії з навколишнім світом, становлення та розвитку мотивів діяльності, збагачення спілкування з дорослими та однолітками [34, с. 101].

Говорячи про функцію середовища, В. Кошель зазначає, що в умовах розвивального середовища дитина виявляє допитливість, пізнає навколишній світ без примусу і прагне творчо відображати пізнане. Для реалізації цієї

функції середовища необхідно, щоб у ній поєднувалися відомі дитині та нові, незнайомі компоненти; предмети та матеріали, з якими вона може діяти самостійно та разом з дорослими [40, с. 117].

У соціальному розвитку дітей дошкільного віку розвивальна функція предметного середовища, на думку К. Соболя [40], забезпечується рядом факторів: варіативністю, багатоплановістю, що дозволяє формувати толерантне ставлення до всього «іншого», відкритістю середовища культури, емоціогенністю, індивідуальною комфортністю, які забезпечують відчуття радості буття, прояв почуття власної гідності, адекватністю віковим, статевим, національним особливостям дітей, орієнтацією на зону найближчого розвитку.

О. Кошіль також вважає важливою інформаційну функцію предметно-просторового середовища. Предмети є джерелом пізнання навколишнього світу, кожен предмет несе певні відомості про навколишній світ, являє собою засіб передачі соціально-культурного досвіду [48, с. 104].

І. Новик, Т. Онянова, перераховують предмети, які необхідно мати у групі закладу дошкільної освіти для того, щоб предметно-просторове середовище виконувало свою інформаційну функцію максимально ефективно [62, с. 264].

Слід зазначити, що всі ці предмети сприяють соціальному розвитку дітей дошкільного віку. До них відносяться:

- продукти людської діяльності, які необхідні у повсякденному житті;
- продукти творчої діяльності, що задовольняють потреби людини;
- продукти творчої діяльності (скульптури, репродукції, етюди, музичні твори), які забезпечують художнє сприйняття;
- предмети театралізованої та музичної діяльності;
- предмети для дослідницької діяльності та дослідів;
- ігрові комп'ютери, електронні та механічні іграшки та ін.

Предметно-розвивальне середовище виконує також стимулювальну (мотивує дітей до діяльності, до досліджень), організаційну (створює сприятливі умови для життєдіяльності дітей) та виховну функції [78].

Виховна функція предметно-розвивального середовища реалізується, коли вона допомагає ставити дітей перед моральним вибором, створювати виховні ситуації, у яких закріплюються соціальні норми поведінки, взаємовідносин: надати допомогу або пройти повз, поділитися або відмовити у проханні, поступитися чи відібрати [63].

О. Писарчук вважає, що функція виховного середовища, проявляється у реалізації міжособистісної взаємодії, а й у інтеріоризації цінностей культури, у формуванні відносин дітей до базових цінностей, становленні соціального досвіду, задоволенні соціальних потреб [62].

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, предметно-розвивальне середовище ЗДО може бути змістовно-насиченим, трансформованим, поліфункціональним, варіативним, доступний та безпечним.

Змістова насиченість середовища проявляється в організації простору та різноманітності обладнання та матеріалів, що забезпечують пізнавальну, ігрову, дослідницьку, творчу, рухову активність дітей, їх емоційне благополуччя та можливість самовираження.

Трансформованість предметно-розвивального середовища виражається у можливості її зміни залежно від інтересів та можливостей дітей, освітньої ситуації. Поліфункціональність полягає у можливості різноманітного використання компонентів предметно-розвивального середовища. Варіативність предметно-просторового середовища передбачає наявність різних просторів для різних видів діяльності, змінність ігрового матеріалу, поява нових предметів для стимуляції діяльності дітей. Доступність предметно-просторового середовища передбачає вільний доступ дітей (у тому числі дітей з обмеженими можливостями здоров'я) до матеріалів, ігор, іншого устаткуванню. Для забезпечення безпеки предметно-розвивальне середовище повинне відповідати вимогам щодо забезпечення надійності та безпеки використання.

Створюючи модель предметно-розвивального середовища у процесі формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, І. Резніченко виходить з того, що об'єкти навколишнього світу є носіями соціальних цінностей, які збагачують змістовну сферу процесу соціального розвитку та сприяють формуванню цілісної картини світу у дитини, становлення її особистісної позиції у навколишній дійсності [73, с. 27-40].

Дослідник вказує на умовність визначення одиниць середовища (людей, простору, предметів) у розвитку дитини. Її розвивальний ефект проявляється лише в сукупності, вони не впливають на дитину поодиночі. Об'єкти соціальної культури впливають на дитину в єдності, взаємодоповнюваності та гармонії. У зв'язку з цим у практиці дошкільної освітньої організації необхідно створювати системи матеріальних об'єктів діяльності, що забезпечують соціалізацію та індивідуалізацію дитини.

На думку О. Рейпольська [74], особливу увагу слід приділити підбору та створенню засобів, спрямованих на засвоєння матеріалу на рівні наочно-образного мислення: настільно-друкованих дидактичних ігор, тематичних альбомів, різноманітних макетів, моделей.

Автор наводить приклади інноваційної організації предметно-розвивального середовища як фактора соціального розвитку в різних закладах освіти. Так, у дитячих садках створюються «Куточки немовляти» з пеленальним столиком та ігровими атрибутами для догляду за дитиною (для обігравання ролі матері); музеї бойової слави; музеї національної культури регіону; музеї українського декоративно-прикладного мистецтва; куточки «Сучасне обійстя» та ін. Автор звертає увагу на те, що будь-який елемент середовища повинен виконувати функціональну роль враховуючи потреби кожного дитячого садка, кожної групи, а не бути «вітринною», бездіяльною моделлю.

Дослідник перераховує деякі необхідні для формування соціальної компетентності дітей елементи предметного середовища. Це центри, що активізують дошкільників у різних видах діяльності:

- центр музичної творчості з народними інструментами, портретами українських та закордонних композиторів;
- центр конструктивної діяльності, в якому представлені зразки поетапного зведення будівель (житловий будинок, терем та ін.), різні види конструкторів, непридатний і природний матеріал, малюнки, тематичні альбоми;
- книжковий куточок з дитячими книгами, ілюстраціями до літературних творів, фланелеграфом;
- центр театралізованої діяльності, в якому зібрані елементи костюмів та декорацій, різні види лялькового театру, атрибути до постановок народних казок тощо [74, с. 159].

Варто зазначити, що предметне середовище сприяє забезпеченню різних видів діяльності дитини дошкільного віку і стає основою для її самостійної активності та розвитку. При цьому одним з основних видів діяльності у закладі дошкільної освіти являється ігрова діяльність. Всі ігри мають розвивальне та виховне значення для дітей: ігри готують дітей до школи, закладають фундамент особистісних якостей, необхідних кожній людині.

Предметно-розвивальне середовище неодмінно сприяє розвитку творчої уяви дітей та їх творчого мислення під час створення ігрового задуму, сприяє формуванню культури взаємин. Зміст предметно-просторового середовища впливає на тематику ігор, вибір та використання ролей. Все це визначає предметно-розвивальне середовище в закладі дошкільної освіти як першу ланку в системі безперервної освіти людини.

Саме в умовах закладу дошкільної освіти предметно-розвивальне середовище розкривається через організацію простору у кожній віковій групі – це поділ на зони (навчальну, ігрову, спортивну, експериментальну, естетичну, літературну, театральну). Це і зовнішній дизайн інтер'єру, дизайн групи в єдиному стилі, концепції.

Варто зазначити, у будь-якому закладі дошкільної освіти предметно-розвивальне середовище являється природним комфортним середовищем, яке

раціонально організоване у просторі та часі, яке насичене різноманітними предметами та ігровими матеріалами. Предметно-просторове середовище являється комплексом естетичних, психолого-педагогічних умов, які необхідні для здійснення виховно-освітнього процесу в ЗДО.

Таким чином, що предметно-розвивальне середовище – це частина освітнього середовища, що представлене спеціально організованим простором (приміщеннями, ділянкою тощо), матеріалами, обладнанням та інвентарем для розвитку дітей дошкільного віку відповідно до особливостей кожного вікового етапу, охорони та зміцнення їхнього здоров'я.

Висновки до першого розділу

1. Розглянувши безліч трактувань поняття «соціальна компетентність», ми вивели визначення даного поняття. На нашу думку, соціальна компетентність – це здатність особистості, що дозволяє людині адаптуватися, прийняти відповідні соціальні цілі, конструктивно взаємодіяти у специфічних соціальних умовах, продуктивно вирішувати професійні завдання та програвати соціальні ролі з використанням ресурсів соціального оточення та особистісних ресурсів індивіда.

2. Дошкільний вік – найважливіший етап у розвитку особистості. Це період початкової соціалізації особистості, прилучення до світу культури, становлення загальнолюдських цінностей, встановлення початкових відносин з провідними сферами життя. Неповторні особливості психічного, фізичного та соціального розвитку виявляються у своєрідності способів та форм пізнання та діяльності дошкільника. Формування у старших дошкільників соціальної компетентності є процесом побудови цілісного образу світу, який впливає з їх орієнтування у навколишньому соціумі, регуляцію поведінки через осмислення відносин до найближчого соціального простору, життєвих подій, оточуючих та власного «Я».

3. Предметно-розвивальне середовище – це частина освітнього середовища, що представлено спеціально організованим простором (приміщеннями, ділянкою тощо), матеріалами, обладнанням та інвентарем для розвитку дітей дошкільного віку відповідно до особливостей кожного вікового етапу, охорони та зміцнення їхнього здоров'я. Воно виконує низку важливих функцій у навчанні та вихованні дітей дошкільного віку та створюється відповідно до Програми та з урахуванням вікових особливостей дітей. Для ефективного формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у змісті предметно-розвивального середовища повинні відображатись основні елементи соціальної культури. Також основні об'єкти середовища повинні включатися до різних видів діяльності дітей, забезпечуючи їх самостійність, творчість, активну взаємодію.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Проведений теоретичний аналіз сутності соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку не дав повною мірою необхідного аналізу який би сприяв вирішенню питання формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі. Саме тому нами прийняте рішення здійснити додатково емпіричний аналіз та провести діагностику рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

В умовах предметно-просторового середовища дитячого садка емпіричне дослідження здійснювалося за наступним планом:

1. Вивчення рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. У діагностиці брали участь 40 дітей старшого дошкільного віку.
2. Узагальнення та апробація педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.
3. Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи.
4. Розробка рекомендацій педагогам щодо формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

На першому етапі експериментальної роботи проводилося вивчення рівнів соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Та для початку необхідно висвітлити критерії, показники та рівні соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

У ході розгляду теоретичних основ досліджуваної проблеми було визначено структуру соціальної компетентності дітей дошкільного віку, яка включає три компоненти: когнітивний, емоційно-мотиваційний і поведінково-діяльнісний.

Показники кожного компонента:

– когнітивний – знання дітьми правил поведінки, здатність робити умовиводи на основі життєвого досвіду та передбачати наслідки поведінки у певній ситуації, вміння розуміти поведінку людей;

– емоційно-мотиваційний – вміння розпізнавати та правильно називати емоційний стан людей, давати пояснення причин, розуміти наміри, мотивацію та бажання інших людей та свої власні;

– поведінково-діяльнісний – вміння контролювати власну поведінку в ігровій взаємодії та спілкуванні з однолітками, володіння навичками безконфліктної поведінки, прояв емпатії, доброзичливості.

Компоненти та параметри сформованості соціальної компетентності у старших дошкільників представлені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Критерії та показники сформованості соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

Критерії (компонент)	Показники
Когнітивний критерій	Вміння розуміти поведінку та почуття інших людей, ситуація спілкування. Знання правил поведінки у дитячому колективі. Здатність будувати висновки на основі життєвого досвіду та передбачати наслідки поведінки у певній ситуації
Емоційно-мотиваційний критерій	Здатність розпізнати та правильно назвати емоційний стан людей, дати пояснення причин, диференціювати близькі за характером переживання. Вміння назвати моральну норму в оцінці вчинків, адекватне ставлення до вчинків людей
Поведінково-діяльнісний критерій	Внутрішній контроль власної поведінки в ігровій взаємодії та спілкуванні з однолітком, опанування навичками безконфліктної поведінки в дитячій групі, у тому числі навичками вирішення конфліктів. Прояв активності в ігровій взаємодії, емпатії, доброзичливості у спілкуванні. Наявність досвіду безконфліктної поведінки.

Для визначення рівнів соціальної компетентності старших дошкільників були визначені рівневі показники по кожному компоненту, подані у табл.1.2.

Таблиця 1.2.

Компоненти та рівневі показники соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Критерії (компонент)	Рівні соціальної компетентності дітей		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Когнітивний критерій	Дитина знає правила поведінки, може пояснити ситуацію, зробити умовиводи та передбачити наслідки вчинків.	Дитина знає правила поведінки недостатньо впевнено, може пояснити ситуацію та зробити умовиводи за допомогою дорослого	Дитина не знає Правил поведінки, не може пояснити ситуації, причини їх виникнення, не може передбачити наслідки вчинків.
Емоційно-мотиваційний критерій	Дитина правильно розпізнає емоції, може назвати їх, розуміє мотивацію, бажання, наміри інших людей.	Дитина не у всіх випадках розпізнає та називає емоції, розбирається в бажаннях та намірах інших людей за допомогою дорослого.	Дитина не розпізнає емоції та не співвідносить їх з тією або іншою ситуацією, не розуміє мотивацію та наміри інших людей.
Поведінково-діяльнісний критерій	Дитина активно взаємодіє з іншими, виявляє доброзичливість, прагнення допомогти; контролює власну поведінку, уникає конфліктів.	Дитина має навички взаємодії в окремих випадках, намагається уникати конфліктів, якщо поряд знаходиться педагог, іноді вступає в конфлікти, не вміє обговорювати загальні дії та домовлятися.	Дитина виявляє слабкий інтерес до діяльності інших, допомагає іншим тільки під тиском, не виявляє самостійності. У конфлікти входить рідко, так як не бере участь у спільній діяльності.

Діагностика когнітивного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку проводилася за допомогою методики «Картинки»

та методики «Тямущість». Діагностика емоційно-мотиваційного компонента соціальної компетентності у старших дошкільників проводилася за допомогою методики вивчення здатності дітей дошкільного віку до розпізнавання емоційних станів та методики «Сюжетні картинки», що дозволяють фіксувати рівень розвитку моральної свідомості, моральних почуттів, моральної поведінки у дошкільників. Діагностика поведінково-діяльнісного компонента соціальної компетентності здійснювалася за допомогою методики «Одягни ляльку». Також був використаний метод проблемних ситуацій: створено природний експеримент, в якому дитина була поставлена перед необхідністю вирішення соціальної проблеми (поділитися чи не поділитися з однолітком, оцінити її дії, вирішити конфлікт тощо).

Підібраний діагностичний інструментарій, на нашу думку, дозволить комплексно вивчити стан сформованості та рівні сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Діагностика рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Нами проведене експериментальне дослідження, метою якого було вивчення сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, а також апробація педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Емпіричне дослідження, відповідно до поставлених завдань, проводилося у 3 етапи:

I. Констатувальний етап (проведення діагностики рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку).

II. Формувальний етап (розробка педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО).

III. Контрольний етап – на цьому етапі здійснювалася перевірка педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО та їх вплив на рівень сформованості соціальної компетентності дошкільників.

На діагностичному етапі дослідження було поставлено мету – вивчити рівень сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Дослідження проводилося у старшій групі Закладу дошкільної освіти «Ясла-садок» №310 комбінованого типу м.Одеса.

У дослідженні взяли участь діти старшого дошкільного віку, в кількості 40 осіб: 20 дітей старшого дошкільного віку склали контрольну групу (КГ), а 20 дітей старшого дошкільного віку експериментальну групу (ЕГ).

Діагностика когнітивного компонента соціальної компетентності проводилася за допомогою методики «Картинки» та методики «Тямущість».

У методиці «Картинки» дітям пропонувалося знайти вихід зі зрозумілої проблемної ситуації. Пропонувалися 4 картинки зі сценками з повсякденного життя дітей у дитячому садку, що зображають такі ситуації (додаток А). Узагальнено результати дослідження представлені табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Узагальнені результати сформованості когнітивного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, у %

Групи	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
ЕГ (n=20)	2	10%	10	50%	8	40%
КГ (n=20)	5	25%	10	50%	5	25%

Переглянемо отримані результати графічно на рис. 2.1.

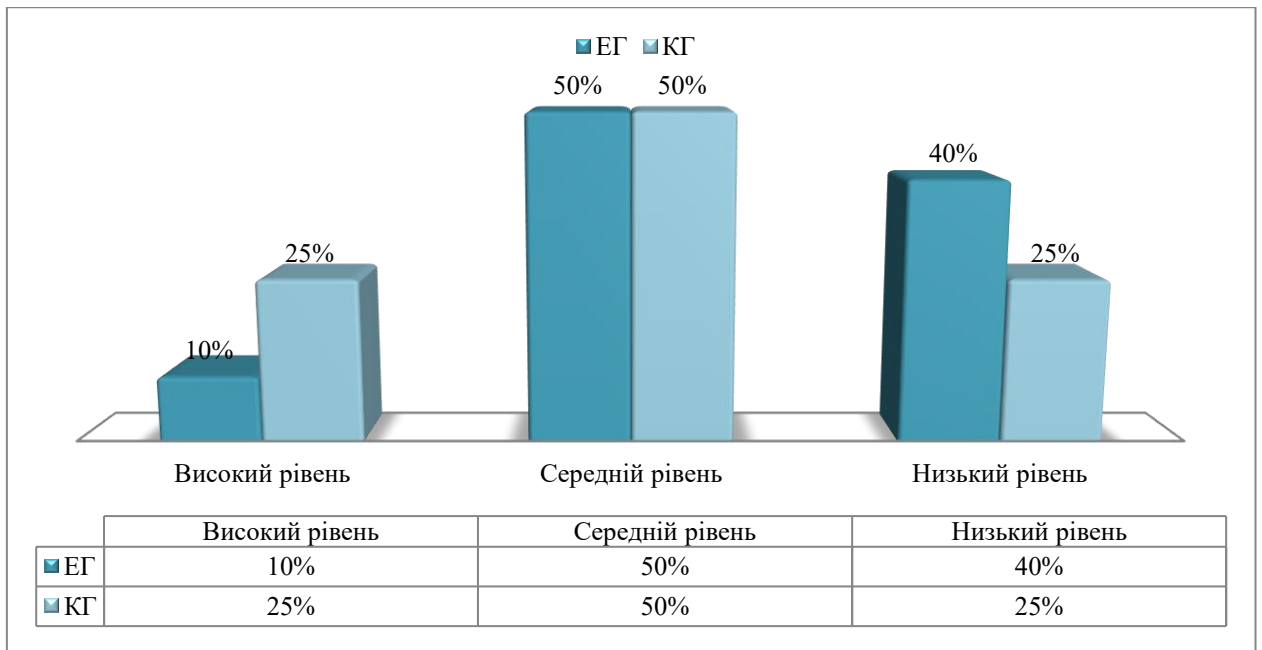

Рис. 2.1. Узагальнені результати сформованості когнітивного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, у %

Як можемо бачити з результатів дослідження в експериментальній групі 8 дітей (40%) мають низький рівень сформованості когнітивного компонента (менше 7 балів), тобто вони не розуміють поведінку та почуття інших людей. Деякі з цих дітей взагалі не могли зрозуміти ситуацію, зображену на картинці («Хлопці звуть дівчинку грати», «Дівчатка зламали ляльку, вони сміються»). Часто діти не могли дати відповіді, як вийти з запропонованого конфлікту («Не знаю, що робити»). У окремих випадках варіант вирішення проблеми пропонувався, але в ньому містився відхід від ситуації («Я скажу виховательці», «Зараз прийде вихователька і розбереться»). У контрольній групі виявлено 5 дітей (25%) з низьким рівнем.

По 10 дошкільників (50% та 50%) двох груп, перебувають на середньому рівні сформованості когнітивного компонента соціальної компетентності (від 7 до 15 балів). Ці діти пропонують виходи з ситуації, проте часто вони агресивні: «Я зараз дуже сильно закричу!», «Я зараз як дам тобі», «Я вдарю їх палкою». Проте, багато дітей з цієї групи давали вербальні рішення: «Я їй поясню, що так погано!», «Я скажу: Візьміть мене грати! Потрібно грати дружно!».

Подібні результати отримані за тестом Д. Векслер. Діти, які показали низький рівень цього тесту, демонстрували невміння користуватися соціальним досвідом, їм виявилось складно вирішити життєву проблему. Практично не вирішеними виявилися для них питання про поїзд, що наближається до пошкоджених рейок; про те, кого треба насамперед рятувати від аварії; про чужий втрачений м'яч. Діти з середнім рівнем сформованості когнітивного компонента також багато проблем не в змозі вирішити самостійно, а вважають за краще звертатися за допомогою: «Якщо поріжу палець, піду до медсестри (до мами)», «Якщо в магазині не буде хліба, скажу мамі».

З високим рівнем когнітивного компонента соціальної компетентності виявлено 2 дитини (10%) в експериментальній групі та 5 дітей (25%) в контрольній групі. Ці діти чітко відповідали на питання, вони давали чіткі та розгорнуті відповіді. Наприклад, «я допоможу дівчинці і поясню хлопцям, чому так робити не можна», «потрібно терміново покликати на допомогу, тому що в цій ситуації я не зможу допомогти, так як я ще маленький» і т.д.

Діагностика емоційно-мотиваційного компонента соціальної компетентності у старших дошкільників проводилася за допомогою методики вивчення здатності дітей дошкільного віку до розпізнавання емоційних станів та методики «Сюжетні картинки», що дозволяють фіксувати рівень розвитку моральної свідомості, моральних почуттів, моральної поведінки у дошкільників. Зазначені методики можна переглянути на додатку Б.

Узагальнено результати представлені на рис. 2.4.

Таблиця 2.4.

Узагальнені результати сформованості емоційно-мотиваційного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, у%

Групи	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
ЕГ (n=20)	3	15%	10	50%	7	35%
КГ (n=20)	6	30%	11	55%	3	15%

Переглянемо отримані результати графічно на рис. 2.2.

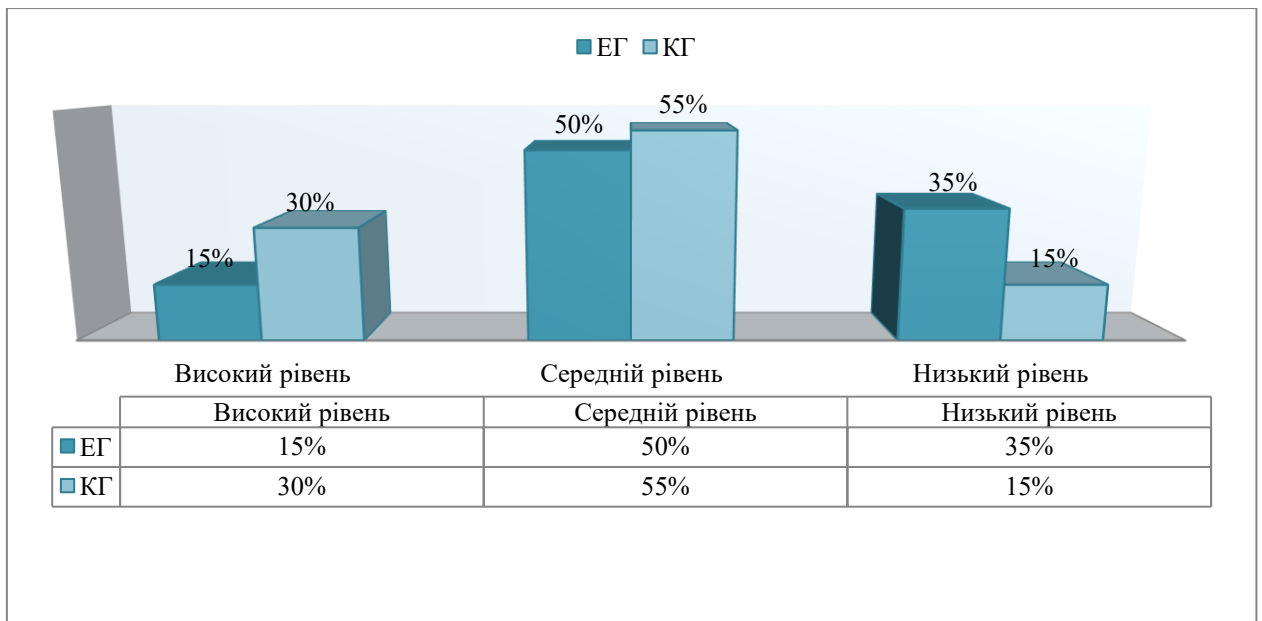

Рис. 2.2. Узагальнені результати сформованості емоційно-мотиваційного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, у %

Дослідження емоційно-мотиваційного компонента дозволило встановити, що 7 дітей (35%) в експериментальній групі та 3 дитини (15%) контрольної групи не розуміють емоційні стани героїв, не можуть назвати емоції. Ці діти іноді відмовлялися виконувати завдання чи виконували їх неправильно. «Дівчинка побачила маму з іншого боку дороги і вирішила перебігти на червоний колір світлофора прямо перед машиною. Водій ледве встиг зупинитися. Подивися на маму. Що вона зараз відчуває?» – ставить питання вихователь. На картинці явно видно, що мама відчуває страх. Більшість дітей не змогли розпізнати страх, вони відповідали: «Мама щось кричить».

3 дитини (15%) експериментальної групи та 6 дітей (30%) контрольної групи здатні розпізнати та назвати емоційний стан героя, вони можуть пояснити причини такого стану, тобто зв'язати його з поведінкою інших людей. Ці діти звертають увагу на вираз особи, позу героя. За тією ж картинкою діти дають такі відповіді: «Мама злякалася, у неї злякане обличчя». «Чому вона злякалася?» – запитує вихователь. «Бо червоне світло», «Бо їде

машина, а дівчинка перебігає дорогому», «Бо не можна перебігати дорогу, тим більше, що це заборонено коли світиться червоний колір у світлофора».

Під час проведення дослідження за методикою «Сюжетні картинки» увага зверталася не лише на зміст відповіді дитини, а й на відповідність емоційних реакцій на моральні норми: позитивна емоційна реакція (усмішка, схвалення тощо) на моральний вчинок та негативна реакція (осуд, обурення тощо) – на аморальний.

Наведемо приклади відповіді дітей. Діти відповідали: «Цей хлопчик – жадібна. Він сховався і їсть цукерки один, нікому не дає. Він поганий». При цьому обличчя у дівчинки суворе, всім своїм виглядом вона показує, що вчинок хлопчика їй не подобається. Одна дитина розповідає за тією ж картинкою: «Хлопчик зараз з'їсть цукерку і піде грати з хлопцями. Він не хоче нікому заважати». Обличчя хлопчика не висловлює особливих почуттів, інтонація невиразна. Дитина оцінює ситуацію неадекватно. Результати показали, що більшість дітей експериментальної групи 10 дітей (50%) та більшість дітей контрольної групи 11 дітей (55%) мають середній рівень уміння виражати емоційне ставлення до вчинків людей та моральних норм. Діти старшого дошкільного віку переважно правильно оцінюють вчинки як позитивні чи негативні, але мотивувати своє ставлення та сформулювати моральну норму не можуть. Емоції їх не завжди адекватні. «Тут хлопчики не можуть поділити коня, – пояснює дитина, – зараз вони поб'ються». При цьому хлопчик весело сміється. Деякі діти взагалі не розуміють сенсу картинок і не можуть оцінити поведінку інших дітей. («Дівчатка накривають на стіл, зараз питиму чай», - розповідає дошкільник. Навіть за допомогою дорослого вона не може побачити прояв щедрості дівчинкою на картинці).

Діагностика поведінково-діяльнісного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку здійснювалася за допомогою методики «Одягни ляльку» (додаток В).

Для дослідження використовувався метод проблемних ситуацій: створено природний експеримент, в якому дитина була поставлена перед

необхідністю вирішення соціальної проблеми (поділитися чи не поділитися з однолітком, оцінити його дії, вирішити конфлікт тощо).

За результатами аналізу виконання дітьми діагностичних завдань розроблено узагальнені результати (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Узагальнені результати сформованості поведінково-діяльнісного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, у %

Групи	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
ЕГ (n=20)	4	20%	9	45%	7	35%
КГ (n=20)	7	35%	8	40%	5	25%

Переглянемо отримані результати графічно на рис. 2.3.

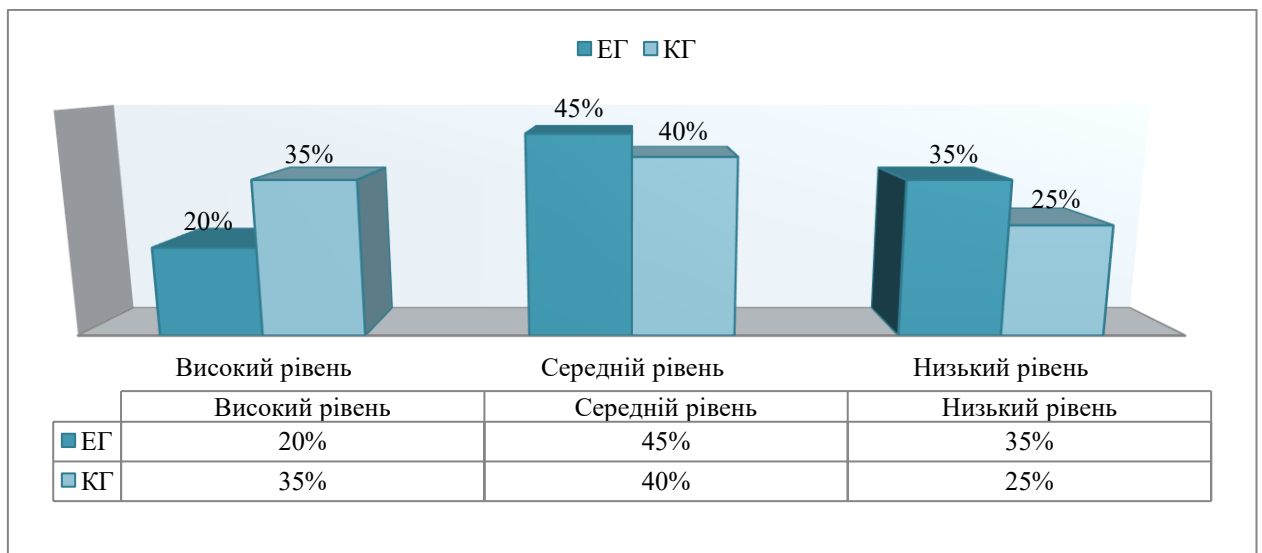

Рис. 2.3. Узагальнені результати сформованості поведінково-діяльнісного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, у %

Результати показали, що 4 дошкільники (20%) експериментальної групи та 7 дошкільників (35%) контрольної групи мають високий рівень поведінково-діяльнісного компонента соціальної компетентності. Такі діти активно залучені до дій однолітка, вони схвалюють дії дітей чи порівнюють їх з собою. Вони радіють, коли вихователь хвалить однолітка, готові надати допомогу, коли закінчать свою роботу або іноді – на прохання іншої дитини. У ході ігрової діяльності з однолітками вони намагаються обговорювати

спільні дії, контролюють процес діяльності, виявляють самостійність та уникають конфліктів.

Діти старшого дошкільного віку, які мають середній рівень поведінково-діяльнісного компонента соціальної компетентності, а саме 9 дітей (45%) експериментальної групи та 98 дітей (40%) контрольної групи періодично спостерігають і втручаються в дії однолітка, іноді негативно оцінюючи ці дії (насміхаються, «підколюють»), деякі діти дають демонстративні оцінки, порівнюючи однолітка з собою. Вони погоджуються з негативними та позитивними зауваженнями вихователя іншими дітьми. Можуть допомогти товаришу, але після того, як самі впораються з роботою.

Такі діти виявляють мінімально необхідні навички взаємодії у групі, але не виявляють достатньої активності в ігровій взаємодії, покладаючись більш активного однолітка. Частіше вони намагаються уникати конфліктів, якщо поряд перебуває педагог. Залишаючись без спостереження дорослих, іноді вступають у конфлікти з іншими дітьми. Можуть виявляти самостійність у діяльності, але обговорювати спільні дії не вміють.

7 дітей (35%) експериментальної групи та 5 дошкільників (25%) контрольної групи мають низький рівень поведінково-діяльнісного компонента соціальної компетентності. Вони виявляють слабкий інтерес до дій інших дітей, оцінюють дії однолітків частіше негативно. Такі діти підтримують осуд дорослого на адресу товаришів чи не звертають уваги на зауваження. Допомагають один одному лише під тиском. Такі діти не обговорюють діяльність з іншими членами групи, зазвичай спостерігають за цим з боку, не виявляючи активності. Частіше вони не вступають у конфлікти, бо не цікавляться спільною діяльністю, не виявляють самостійності, чекаючи, коли завдання виконають інші.

У зведеній табл. 2.6. представлені рівні сформованості компонентів соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Таблиця 2.6.

Узагальнені результати сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку за всіма показниками на констатувальному етапі експерименту, у %

Групи	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
ЕГ (n=20)	3	15%	10	50%	7	35%
КГ (n=20)	6	25%	11	60%	3	15%

Переглянемо отримані результати графічно на рис. 2.4.

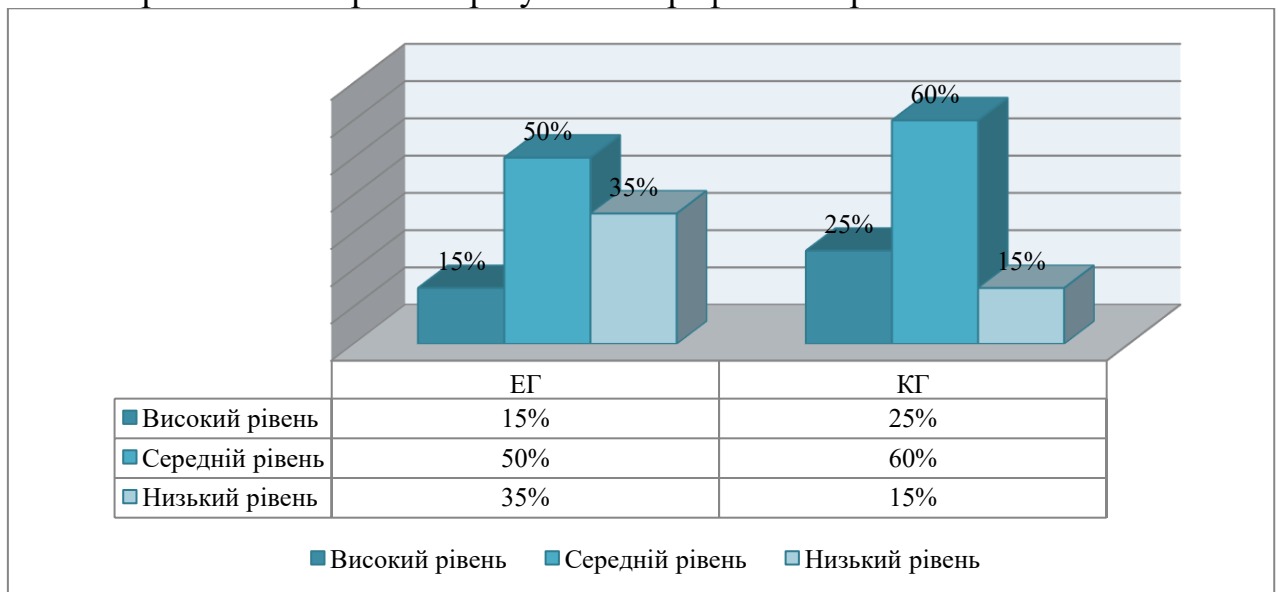

Рис. 2.4. Узагальнені результати сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку за всіма показниками на констатувальному етапі експерименту, у %

Отже, як можемо бачити з отриманих результатів проведених діагностик 7 дітей (35%) експериментальної групи та 3 дитини (15%) контрольної групи мають низький рівень соціальної компетентності, у них виявлено не сформованість умінь розуміти поведінку та почуття інших людей, а також невміння будувати умовиводи на основі життєвого досвіду; передбачати наслідки дій.

10 дітей (50%) експериментальної групи та 11 дітей (55%) контрольної групи показали середній рівень соціальної компетентності, в більшості випадків вони розуміють ситуацію спілкування та поведінку людей в заданій ситуації можуть передбачати наслідки вчинків. Результати показали, що

загалом у дітей групи слабо розвинений емоційно-мотиваційний компонент уявлень про соціальні об'єкти. Дехто з дітей не вміє розпізнавати та називати емоційні стани дітей, не здатні правильно оцінити вчинки та висловити до них емоційне ставлення. Діти які мають середній рівень можуть впізнати емоції людей, але не можуть пояснити їх причини, не здатні сформулювати моральну норму, хоча в більшості випадків виявляють адекватні емоції в певних ситуаціях.

Високий рівень виявлений у 3 дітей (15%) експериментальної групи та 6 дітей (30%) контрольної групи, у них виявлені уміння та здатність контролювати свою поведінку в ігровій взаємодії, вони володіють навичками безконфліктної поведінки, виявляють емпатію та доброзичливість у відносинах з однолітками. Ці діти активні в ігровій взаємодії. Вони здатні відтворювати соціально схвалювані форми поведінки у спілкуванні, мають мінімальні навички взаємодії. Вони можуть правильно взаємодіяти з однолітками тільки навіть без контролю дорослого.

Таким чином, в цілому, проведене дослідження свідчить про недостатній рівень сформованості соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, що послужило основою для розробки педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Висновки до другого розділу

1. Для дослідження соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку було підібрано діагностичні методики, визначено критерії, показники та рівні соціальної компетентності. Аналіз літератури дозволив виявити, що у складі соціальної компетентності виділяють три компоненти: когнітивний, до якого вона відносить знання про соціальні об'єкти, уявлення про світ, інших людей, про себе, емоційно-мотиваційний, що включає емоційні реакції, емоційний відгук на соціальні об'єкти та поведінково-діяльнісний критерій, який визначальний спосіб включення поведінки в процес соціального пізнання.

2. Дослідно-експериментальна робота з проблеми дослідження проходила у три етапи: констатувальний етап експерименту, формувальний етап експерименту та контрольний етап експерименту. Аналіз результатів проведених методик показав, що в дітей ЕГ переважає середній та низький рівень сформованості соціальної компетентності, у КГ переважає середній рівень. В цілому проведене дослідження свідчить про недостатній рівень сформованості компонентів соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, що послужило основою для розробки педагогічних умов.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗДО

3.1. Педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО

Метою формувального етапу експерименту було розробка та апробація педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО. За результатами констатувального етапу діагностики було розроблено педагогічні умови.

Під педагогічними умовами найчастіше розуміють «сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених обставин процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів та прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей» [25, с. 87].

У сучасній психолого-педагогічній літературі педагогічні умови розглядаються як сукупність зовнішніх та внутрішніх обставин, спрямованих на досягнення поставлених освітніх цілей. До зовнішніх, об'єктивних умов відносяться вимоги суспільства, що відображають тенденцію розвитку наукового та педагогічного знання на сучасному етапі; до внутрішніх – теоретична та методологічна підготовка педагога, його педагогічний досвід, необхідний для формування індивідуального стилю діяльності та створення методико-технологічного забезпечення освітнього процесу.

З іншого боку, педагогічні умови розглядаються як спеціально сконструйовані педагогічні процедури, що регулюють різноманітні педагогічні явища та процеси.

Отже, узагальнюючи можемо зробити висновок, що педагогічні умови являються свідомо створюваними процесами, що спрямовані на ефективність навчання та виховання особистості.

Аналіз досвіду ЗДО показав, що у групах предметно-розвивальне середовище переважно відповідає віковим особливостям дітей, воно зоноване відповідно до загальноосвітньої програми, спрямоване на всебічний розвиток і перебуває у доступі вихованців. Однак недостатньо оснащені дослідницькі зони, в ігрових зонах не вистачає ігрового матеріалу на розвиток інтелектуальних здібностей, ігор з правилами, народних іграшок, дитячих музичних інструментів, конструкторів.

Аналіз досвіду організації показав, що в цілому предметно-просторове середовище відповідає вимогам до середовища в аспекті соціального розвитку дітей. Проте рівень соціального розвитку дітей у групі недостатньо високий, причому відставання виявлено у рівні соціального розвитку з емоційно-чуттєвого та поведінкового компонентів.

Таким чином, проаналізувавши стан предметно-розвивального середовища закладу дошкільної освіти, вимоги основної освітньої програми установи з урахуванням вимог до створення середовища та архітектурні можливості будівлі, нами було намічено план поетапного формування розвивального предметно-просторового середовища дитячого садка.

У ході аналізу нами було відзначено ряд можливостей щодо вдосконалення предметно-розвивального середовища для більш ефективного соціального розвитку дошкільників. Для організації предметно-розвивального середовища ЗДО в аспекті соціального розвитку нами були висунуті наступні педагогічні умови:

1. Перша педагогічна умова. Забезпечити дітям можливість представляти самих себе та продукти власної творчості в предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Для цього в групі нами запропоновано використовувати фотографії дітей (наприклад, в куточку привітання), автопортрети, ростомір з

зазначенням імен. У групі, в роздягальні, в холі дитячого садка нами організовані фотовиставки: «Наш вихідний день», «Пам'ятні події у нашій родині» та ін., виставки настінних газет з фотографіями на різні теми: «Мій день народження», «Новий рік у моїй сім'ї», «Саджаємо дерева на ділянці дитячого садка» тощо. Також ми запропонували тут розмістити альбоми оповідань дітей, ілюстровані їх фотографіями: «Я люблю свій дитячий садок», «Улюблені місця в місті» та ін.

У холі дитячого садка нами, разом з педагогами ЗДО оформлений куточок кожної групи, де ми розмістили фотографії дітей, заходів, що проходили у групі, спільні малюнки, вироби дітей та дорослих.

Усі матеріали з власними фотографіями, фотографіями сім'ї, виконані з любов'ю, відображають ставлення дітей та дорослих до рідних, дитячого садка, рідного міста та краю. У той же час вони мотивують інших дітей та їхні сім'ї до участі у подібних виставках. Усі центри були виконані дітьми.

Так, у куточку безпеки нами розвішені малюнки дітей, у куточку краєзнавства – альбоми, книжки, макети, колажі з фотографіями, що розповідають про сім'ї дітей, їх подорожі, професії; про вулиці рідного міста. У центрі експериментування – замальовки дослідів, виконаних дітьми, у центрі дидактичних ігор – настільні ігри, вигадані та зроблені дошкільнятами. У центрі театралізованої діяльності – саморобні ляльки, атрибути для вистав тощо.

Все це допомогло дітям усвідомити цінність своєї творчої діяльності, яка виховує повагу до праці та продуктів праці, розвиває почуття задоволення від своєї діяльності та мотивує до подальших дій. Крім того, користуючись продуктами праці однолітків, діти були уважнішими один до одного, навчалися допомагати один одному.

2. Друга педагогічна умова. Доповнити предметно-розвивальне середовище обладнанням та матеріалами, що мотивують дітей до різних видів діяльності, що дають алгоритм діяльності.

У процесі виконання цієї педагогічної умови, ми, в куточку безпеки помістили дві коробки з умовними знаками, в які діти клали свої малюнки з зображенням ситуацій, де люди поведуться правильно та неправильно. При цьому у групі створювалася домовленість про те, що раз на тиждень коробки відкриваються і всі малюнки розглядаються. У центрі експериментування присутні схеми проведення дослідів, що підказують дитині, що і в якій послідовності слід робити; за допомогою якого органу почуттів досліджувати властивості певних об'єктів. У центрі сюжетно-рольових ігор, наприклад, для гри в «Потяг» поряд з поїздом організується «термінал» для «продажу» квитків, де дитина може заповнити бланк квитка для себе; журнал з наміченими графами «Зупинки», «Час шляху», «Пасажири» та і т.д.

У куточку творчості діти могли виявити заготівлі виготовлення паперових ляльок, шаблони для виготовлення чоловічого та жіночого національного одягу. Це наштовхує дітей на різноманітну діяльність: художньо-образотворчу, дизайнерську, ігрову.

Таке обладнання в куточках та центрах саме по собі несе небагато нової інформації, активізує різноманітну діяльність, розвиває практичні навички, вчить дітей взаємодії один з одним.

3. Третя педагогічна умова полягала у збагаченні центру театралізованої діяльності. Театральна діяльність відкриває великі можливості для соціального розвитку дошкільників та формування їх соціальної компетентності. Цінність її у дошкільному вихованні полягає в тому, що вона відбиває світ соціальних відносин, збагачує дітей новими враженнями, знаннями, вміннями; розвиває інтерес до літератури та театру; формує діалогічне, емоційно-насичене мовлення, активізує словник, удосконалює емоційну сферу, сприяє морально-етичному вихованню. Сприймаючи, програвши образ персонажа, дитина вбирає її думки та стани, способи поведінки, що зображує життя героя; у її свідомості починає складатиметься модель власної дії, поведінки, способу життя.

Для реалізації цих можливостей театралізовану зону старшої групи ми доповнили наступним обладнанням та матеріалами: великою ширмою, костюмами, атрибутами для постановки спектаклів, матеріалами для виготовлення декорацій, запрошень квитків, афіш, елементів костюмів, книгами, тематичними альбомами, папками, малюнками про види театрального мистецтва, історію театру, про театри різних країн і народів, про відомих акторів.

4. Четверта педагогічна умова полягала у організації спеціалізованої зони для трудової діяльності дітей. Один з варіантів організації такої зони – створення майстерень для праці хлопчиків та дівчаток. Для хлопчиків була організована столярна, гончарна майстерня, для дівчаток – швейна, в'язальна, ювелірна (виготовлення прикрас) майстерня. Кулінарна майстерня була цікава і дівчаткам, і хлопчикам.

Для роботи в майстернях нами були залучені батьки вихованців. Майстерні були постійно діючі чи тимчасові (майстерня переноситься з групи до групи) залежно від інтересів та потреб дітей. Крім знарядь праці та витратних матеріалів, майстерня була обладнана технологічними картами, де було показано поетапно процес виготовлення виробів; зразки виробів; вироби дітей, тематичні альбоми з фотографіями людей, які займаються такою самою працею, продуктів їхньої праці.

Наявність трудових майстерень у предметно-розвивальному середовищі закладу дошкільної освіти дозволила вирішувати декілька завдань соціального розвитку, а саме: ознайомити дітей з професіями людей та їхньою працею, розвивати практичні трудові навички, виховувати повагу до праці та людей праці, формувати вміння взаємодії, навички спілкування, доброзичливі стосунки.

5. П'ята педагогічна умова полягала у поповненні центру сюжетно-рольових ігор атрибутами для організації ігор, що відображають актуальні інтереси дітей та їхнє сучасне оточення. Дитячий садок знаходиться в невеликому місті, але всі діти з батьками часто бувають в обласному центрі,

дивляться телевізор, користуються інтернетом, тому уявлення дітей про соціальне оточення мало відрізняється від уявлень їх однолітків у місті.

Серед ігор, що відображають актуальні інтереси дітей та їх сучасне оточення можна назвати: «Салон краси», «Студія манікюру», «Салон стільникового зв'язку», «Служба порятунку», «Медичний центр», «Ветеринарна клініка», «Зоомагазин», «Притулок для тварин», «Туристична агенція», «Модельна агенція», «Піцерія» та ін.

Пропонуючи дітям нові сюжетно-рольові ігри, ми мотивували дітей до пошуку інформації, виготовлення атрибутів, обговорення правил гри, розподілу ролей, ознайомлення з правилами взаємодії та спілкування. У такій діяльності розширювалися знання та уявлення дітей, розвивалися емоції та соціальні почуття, формувалися способи поведінки та взаємодії.

6. Шоста педагогічна умова полягала у поповненні центру дидактичних ігор настільно-дидактичними іграми, спрямованими на соціальний розвиток та формування соціальної компетентності.

Перелічимо деякі настільні дидактичні ігри з різних напрямків, які ми використали у процесі наповнення предметно-розвивального середовища старшої групи:

- ігри для розвитку навичок здорового способу життя: «Кому що потрібно?», «Казочка-указочка», «Шкідливо-корисно», «Їстівне-неїстівне», «Дзеркало», «Фоторобот» та ін.;
- ігри для знайомства з власним тілом: «Що ми чуємо?», «Що ми бачимо?», «Що змінилося?», «Містечко здоров'я»;
- ігри екологічного спрямування: «Четвертий зайвий», «В гостях у старичка Лісовичка», «Правильно-неправильно» та ін.;
- ігри, спрямовані на правове виховання: «Хороші манери», «Правильно-неправильно», «Я маю право», «Я не повинен», «Хто кому допомагає?» та ін.;

– ігри з патріотичного виховання: «Чарівні стрічки доріг», «Герб міста», «Історія рідного міста», «Район, в якому ми живемо», «Збери воїна в похід», «Одягни дівчину, молодця» та ін.;

– ігри з морального виховання: «Оціни вчинок», «Коробочка добрих вчинків», «Що таке добре?» та ін.

Багато з цих ігор нами було зроблено з педагогом ЗДО, своїми руками, також ми залучили до виготовлення батьків вихованців.

7. Сьома педагогічна умова полягала у поповненні куточок краєзнавства матеріалами, що відбивають зв'язок вихованців та їхніх сімей з рідним краєм та країною. Весь зміст куточка краєзнавства був спрямований на соціальний розвиток дітей та формування їх соціальної компетентності. Тут був розміщений матеріал, що дозволяв розширювати уявлення дітей про нашу країну, рідне місто, край, людей різних національностей, їх звичаї та традиції, нашу науку та культуру, про відомих людей і т.д. Водночас ці матеріали мали розвивальне соціальне почуття та емпатійні переживання, формували способи поведінки та взаємодії. Саме тому обладнання куточка краєзнавства відображало зв'язок вихованців та їх сімей з рідним краєм та нашою країною.

У куточок краєзнавства ми помістили саморобні альбоми про професії батьків, про участь членів сімей в історичних подіях країни та краї, про сімейні подорожі. Також ми доповнили предметно-просторове середовище макетами вулиць, будівель рідного міста. На майбутнє, рекомендували педагогам також розмістити проекти будівель майбутнього; книжки-малечі «Моє місто», «Моя вулиця», які повинні бути зроблені спільно з дітьми та їх батьками. Тут також можуть розміститися: колекції, пов'язані з образами рідного міста (листівки, календарі, символи); колажі «Околиці нашого міста»; альбоми «Моє хобі»; міні-повідомлення «Відкриття дня», «Це місце мені дороге» та ін. Також ми сформували колекцію фотографій та альбомів про знаменитих людей міста, які розташували у папки.

Добре, щоб зміст куточка краєзнавства поповнювався в процесі спільних заходів батьків із дітьми. Для цього ми проводили виставки, конкурси

альбомів, книжок-малят, газет, фотографій; організовували дитячо-дорослі проекти, майстер-класи. Так, куточок краєзнавства служить цілям соціального розвитку дітей.

8. Восьма педагогічна умова полягала у створенні діючого куточку усамітнення. Предметно-розвивальне середовище, повинно забезпечувати можливості для усамітнення. Саме тому, нами, у групі формально створено центр усамітнення. Місце для усамітнення ми назвали куточком, а не центром. Педагог ЗДО пояснив дошкільникам, навіщо він створений; хто і навіщо може у ньому перебувати; чим там можна займатись; як повинні поводитися інші діти, якщо побачать, що хтось перебуває у куточку усамітнення. Вихователю також потрібно стежити за виконанням усіх цих вимог, заохочувати дітей, які оберігають спокій та усамітнення інших; розмовляти з тими, хто порушує правила. Так, робота куточка усамітнення увійде до системи і стане традицією у групі. Це сприятиме розвитку емоційно-чуттєвої сфери у дітей, формуванню умінь взаємодії, правил поведінки.

Також нами визначені наступні педагогічними умовами формування соціальної компетентності у дошкільників:

- суб'єктна основа діалогічної взаємодії, яка забезпечується системою занять з усіма учасниками виховного процесу;
- включення дошкільників до особистісно-орієнтованих педагогічних ситуацій;
- використання широкого діапазону інтерактивних видів діяльності (сюжетно-рольові ігри, творчі завдання, моделювання ситуацій, робота в парах, робота в групах, вистави, виставки, уявлення, пісні та казки, робота з наочними посібниками);
- організація соціально значущої діяльності на основі вільного вибору;
- розвиток ініціативи;
- соціальне проектування;

– психолого-педагогічна, методична підготовка педагогів освітньої установи до роботи з формування соціальних компетентностей у дошкільників;

– моніторинг розвитку соціальних компетенцій.

Механізм формування соціальної компетентності у дошкільників представлений як послідовна реалізація системи знань про соціальну роль і про себе, про систему складних соціальних умінь та навичок взаємодії, про сценарії поведінки у типових соціальних ситуаціях.

Таким чином, адаптивність у дошкільника виражатиметься не тільки в зміні способів дій у певних ситуаціях, а й у зміні найоб'єктивнішого ставлення до ситуації.

Освітня робота з дітьми має будуватися на основі принципів гуманістичної педагогіки та психології:

- 1) посилення уваги до особи кожної дитини як до вищої соціальної цінності;
- 2) перетворення будь-якої дитини з об'єкта соціально-педагогічного впливу педагога на суб'єкта активної творчої діяльності на основі розвитку внутрішніх мотивів до самовдосконалення та самовизначення;
- 3) формування у дитини мотивації на гармонійний розвиток особистості;
- 4) свобода вибору ігор дітьми, розвиток у них творчості, у створенні нових ігор чи зміні відомих ігор;
- 5) розвиток соціально-комунікативних здібностей, що дозволяють будувати ефективні взаємини з однолітками та зі старшим поколінням.

Принципи формування:

1. Принцип єдності розвитку та формування.
2. Принцип нормативності розвитку.
3. Принцип виправлення самооцінки «згори донизу».
4. Принцип виправлення самооцінки «знизу нагору».
5. Принцип системності розвитку психічної діяльності.
6. Діяльнісний принцип.

У змісті освітньої роботи за основу соціального досвіду дітей старшого дошкільного віку рекомендується взяти колективну форму організації ігрової діяльності (різні види ігор). Ми вважаємо, що саме в колективній ігровій діяльності у предметно-розвивальному середовищі, у процесі освоєння дітьми правил взаємовідносин та отримання безпосереднього досвіду, в їх застосуванні при вирішенні ігрових завдань у дітей формуються уявлення про себе, розвиваються оціночні відносини, що формують самооцінку та оцінку один одного, що є важливим джерелом усвідомлення дитиною себе як суб'єкта соціальної діяльності.

Мета позитивної соціалізації у дошкільному віці – освоєння початкових уявлень соціального характеру та включення їх до системи соціальних відносин суспільства, це:

- розвиток позитивного ставлення дитини до себе, інших людей, навколишнього світу;
- створення умов для формування у дитини позитивного самовідчуття – впевненості у своїх можливостях, у тому, що вона добра, що її люблять;
- формування у дитини почуття власної гідності, усвідомлення своїх прав і свобод (право мати власну думку, вибирати друзів, іграшки, види діяльності, мати особисті речі);
- формування у дітей соціальних навичок: володіння найпростішими навичками самообслуговування, прагнення виявляти самостійність у побутовій та ігровій поведінці, освоєння різних способів вирішення конфліктних ситуацій тощо.

З цією метою розроблено програму формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку «Я у соціумі» (додаток Г), яка може бути парціальною програмою загальноосвітньої програми дошкільної освіти.

Мета цієї програми: формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі.

Мета реалізується через низку конкретних завдань:

- розвивати ігрову діяльність дітей в предметно-розвивальному середовищі ЗДО;
- долучати до елементарних загальноприйнятих норм та правил взаємини з однолітками та дорослими;
- формувати гендерну, сімейну, цивільну приналежності, патріотичні почуття;
- збагачувати естетичне сприйняття;
- долучати до української народної культури.

Під час розробки змісту програми були використані фундаментальні досягнення вітчизняної науки в галузі педагогіки та психології: культурно-історичний підхід, діяльнісний підхід, особистісний підхід – опора на особисті якості, аксіологічний підхід (ціннісний) – людина розглядається в ній як найвища цінність суспільства та самоціль суспільного розвитку.

Програма реалізувалася протягом навчального року і розроблена для дітей 5-7 років.

Заняття проводиться 1 раз на тиждень.

Основною формою роботи з дітьми дошкільного віку та ведучим видом діяльності для них є гра, тому ознайомлення з навколишньою та соціальною дійсністю проводиться в ігровій формі. Програма складалася з дев'яти розділів: «Я пізнаю себе», «Хлопчики та дівчатка», «Мої друзі» «Соціальні навички», «Українська народна культура», «Почуття, бажання, погляди» «Світ навколо нас», «Які бувають професії», «Правила безпечної поведінки».

Форми роботи: розваги, інтегровані заняття, тематичні заняття у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Методи та прийоми:

- словесні: художнє слово, пояснення, питання, бесіда (ознайомча та підсумкова), оповідання, читання та слухання творів дитячої літератури.
- наочні: розгляд ілюстрацій, демонстрація презентацій, показ зразка завдання, показ способу дії, спостереження, що розпізнає характер.

– практичні: ігровий метод (включаючи дидактичні та рухливі ігри), вправи, елементарні досліди.

Таким чином, нами були розглянуті та апробовані педагогічні умови організації предметно-розвивального середовища закладі дошкільної освіти, які були спрямовані на формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Щоб переконатися в ефективності педагогічних умов, було проведено зіставну характеристику сформованості рівнів досліджуваної характеристики в експериментальній групі порівняно з констатувальним етапом експерименту.

3.2. Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи

Метою контрольного експерименту було перевірити ефективність педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Контрольна група займалася за звичайною програмою. Результати дітей КГ не зазнали суттєвих змін. Для обстеження були відібрані ті ж завдання, що і на контрольному етапі експериментально-дослідної роботи. Результати виконання завдань опрацьовані і занесені в таблиці.

Першими розглянемо результати сформованості когнітивного критерію соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Результати діагностики, проведені за допомогою методики які були використані на початковому етапі дослідження та передані табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Співвідношення рівнів сформованості соціальної компетентності за когнітивним критерієм (ЕГ та КГ, у %)

Рівень	Групи			
	ЕГ		КГ	
	На початок експерименту	На кінець експерименту	На початок експерименту	На кінець експерименту
Високий	10%	60%	25%	25%
Середній	50%	40%	50%	55%
Низький	40%	-	25%	20%

Переглянемо отримані результати експериментальної групи графічно на рис. 3.1.

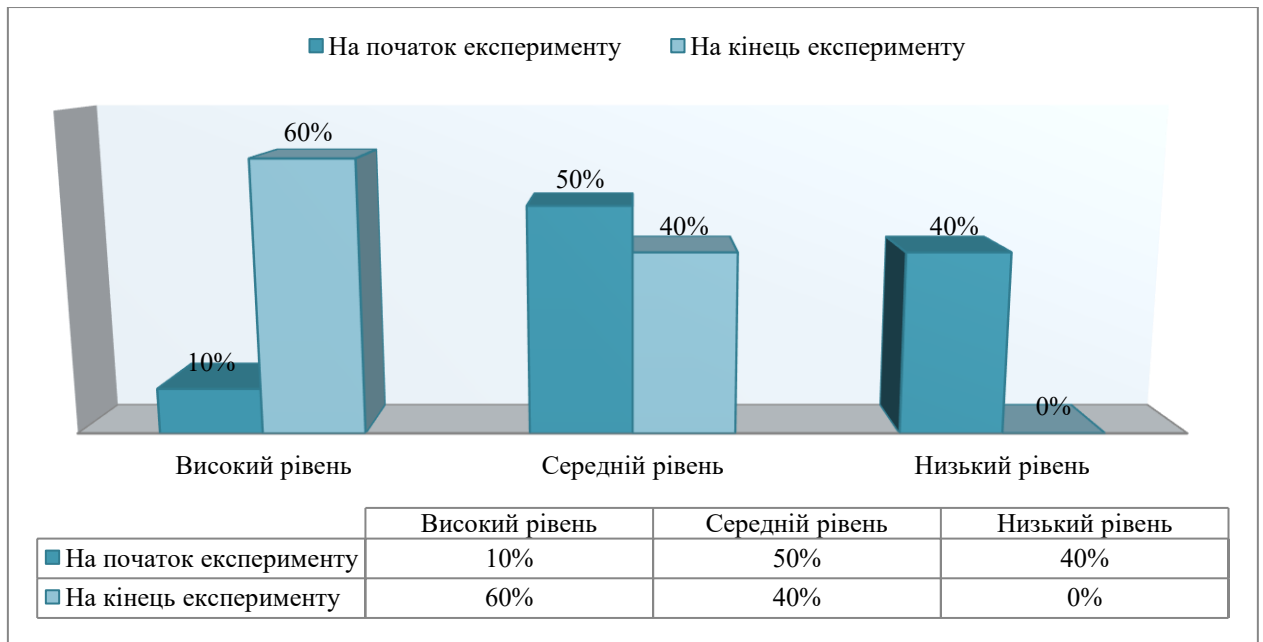

Рис. 3.1. Співвідношення рівнів сформованості соціальної компетентності за когнітивним критерієм (ЕГ, у %)

Результати показали, що у контрольній групі як і на констатувальному етапі експерименту переважає середній та високий рівень сформованості соціальної компетентності за показниками когнітивного критерію. Тобто, суттєвих змін у їх результатах виявлено не було.

У експериментальній групі збільшилася кількість дітей старшого дошкільного віку які мають високий рівень сформованості соціальної компетентності за показниками когнітивного критерію, а саме на 50%. Тобто, з 10% до 60%. Не було виявлено жодної дитини старшого дошкільного віку з низьким рівнем цього критерію. Тепер найбільш численною в ЕГ стала група з високим рівнем сформованості когнітивного критерію.

Переглянемо отримані результати за повторною діагностикою емотиваційно-мотиваційного критерію. Здійснений аналіз засвідчив зменшення кількості дошкільників в яких був виявлений низький рівень сформованості цього критерію. Діти експериментальної групи тепер розуміють емоційний стан оточуючих, знають як правильно вчинити у тій чи

іншій ситуації, і т.д. Узагальнюючи результати, можемо зробити висновок, що в дошкільників експериментальної групи сформованість соціальної компетентності за емоційно-мотиваційним критерієм знаходиться на високому та середньому рівнях. Узагальнені результати висвітлені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Співвідношення рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку з емоційно-мотиваційним критерієм (ЕГ та КГ, у %)

Рівень	Групи			
	ЕГ		КГ	
	На початок експерименту	На кінець експерименту	На початок експерименту	На кінець експерименту
Високий	15%	50%	30%	30%
Середній	50%	40%	55%	55%
Низький	35%	10%	15%	15%

Переглянемо отримані результати експериментальної групи графічно на рис. 3.2.

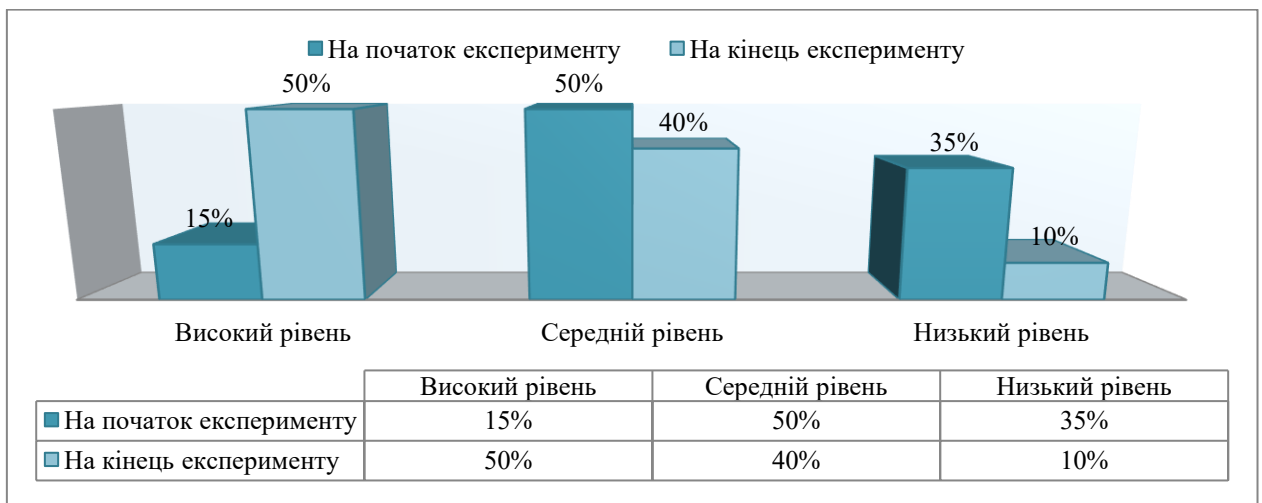

Рис. 3.2. Співвідношення рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку з емоційно-мотиваційним критерієм, (ЕГ, у %)

Аналіз результатів тепер демонструє, що в дітей ЕГ тепер переважає високий рівень сформованості соціальної компетентності за показниками емоційно-мотиваційного критерію. Знизилася кількість дошкільників

експериментальної групи в яких раніше було виявлено низький рівень (з 35% до 10%). Результати засвідчують, що обґрунтовані та впровадженні педагогічні умови збагачують емоціями та сприяють підвищенню рівня соціальних уявлень.

Далі переглянемо результати сформованості соціальної компетентності за показниками поведінково-діяльнісного критерію, результати можна переглянути в табл. 3.3.

Таблиця 3.3.

Співвідношення рівнів сформованості соціальної компетентності за показниками поведінково-діяльнісного критерію, (ЕГ та КГ, у %)

Рівень	Групи			
	ЕГ		КГ	
	На початок експерименту	На кінець експерименту	На початок експерименту	На кінець експерименту
Високий	20%	50%	35%	35%
Середній	45%	35%	40%	45%
Низький	35%	15%	25%	20%

Переглянемо отримані результати експериментальної групи графічно на рис. 3.3.

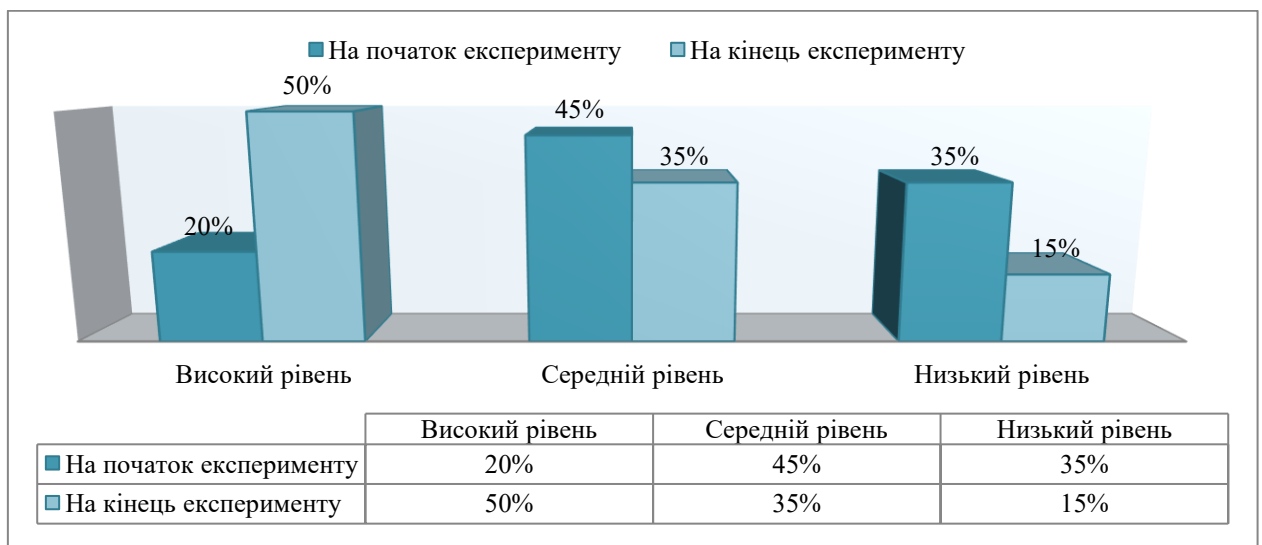

Рис. 3.3. Співвідношення рівнів сформованості соціальної компетентності за показниками поведінково-діяльнісного критерію, (ЕГ, у %)

За результатами проведених методик в експериментальній групі ми бачимо, що низький рівень сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку за показниками поведінково-діяльнісного критерію було виявлено у 15% дітей, тобто, у 3 дітей експериментальної групи. Середній рівень в експериментальній групі показали 35% дітей старшого дошкільного віку. Високий рівень в експериментальній групі був виявлений у 50% дошкільників. У контрольній групі суттєвих змін виявлено не було.

Тепер переглянемо узагальнені результати отримані з вивчення проведених методик (табл. 3.4.). Результати дають можливість відзначити позитивну динаміку у рівнях сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Таблиця 3.4.

Порівняльні результати сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку на констатувальному та контрольному етапі експерименту, у%

Рівень	Групи			
	ЕГ		КГ	
	На початок експерименту	На кінець експерименту	На початок експерименту	На кінець експерименту
Високий	15%	55%	25%	30%
Середній	50%	35%	60%	55%
Низький	35%	10%	15%	15%

Переглянемо отримані результати графічно на рис. 3.4.

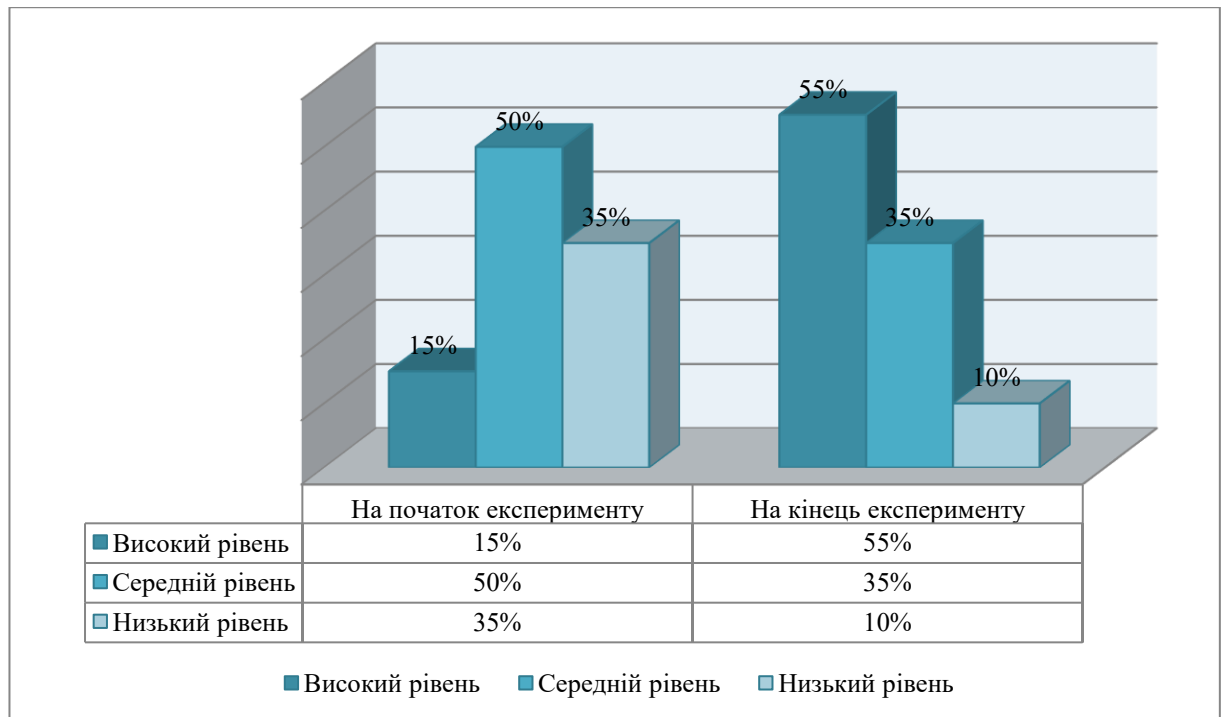

Рис. 3.4. Порівняльні результати сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку на констатувальному та контрольному етапі експерименту, у %

Таким чином, в ході порівняння підсумкових даних на контрольному етапі експерименту, можна зробити висновок про те, що у дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи рівень сформованості соціальної компетентності значно підвищився, у той час, як у контрольної групи він залишився практично незмінним.

3.3. Рекомендації педагогам щодо формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО

Після проведеного теоретичного аналізу та експериментально-дослідної роботи можемо узагальнити отриманий матеріал та надати рекомендації педагогам щодо формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Предметно-розвивальне середовище має виконувати освітню, розвивальну, виховну, стимулювальну, комунікативну функції. Але

найголовніше – воно має працювати на розвиток самостійності та самодіяльності дитини.

Ретельно продумане предметно-розвивальне середовище пробуджує дітей до дослідження, активності, прояву ініціативи та творчості. Важливо правильно підійти до питання створення предметно-розвивального середовища. Уважно спостерігаючи за вихованцями, за кожною дитиною, педагоги групи повинні вдумливо та раціонально організувати розвивальний простір своєї групи. Також важливо при формуванні предметно-розвивального середовища враховувати такі принципи її побудови. Принципи нами розглянуті в додатку І.

Предметно-розвиваюче середовище у групі передбачає комфорт, безпеку, стабільність. У групі має бути 3-4 ігрові комплекси для розгортання ігор побутової тематики: лялькові ліжечка, диванчик, на якому можуть сидіти і ляльки, і діти, шафка з постільними речами; кухонна плита, стіл, шафка з посудом, кілька ляльок на стільцях навколо столу; теремок – ширма з лавочкою, де можуть «жити» м'які іграшки; тематичний комплекс для «поїздок»: автобус-каркас із сидіннями всередині та кермом. У групі необхідний дрібний і підлоговий будівельний матеріал, різні конструктори, матеріал для пізнавально-дослідницької діяльності. Також предметне середовище повинно містити великі іграшки, матеріали для малювання, ігри з піском, водою, глиною; куточок «рядження». Також необхідно виділити місце для виставки виробів та творчих робіт дітей.

Для поглиблення досвіду пізнання довкілля необхідно організувати сенсорний центр. Істотно змінюється центр пізнавально-дослідницької діяльності: йому виділяється стіл, навколо якого можуть стояти чи сидіти кілька дітей, додається образно-символічний і знаковий матеріал.

У старших групах середовище повинно бути розділене на напівзамкнені мікропростори для 3-6 осіб. Матеріал необхідно розміщувати так, щоб діти легко могли підбирати іграшки, комбінуючи їх для реалізації своїх задумів, використовувати більше поліфункціональних іграшок.

В експериментальний куточок необхідно помістити технічні засоби (мікроскоп, ваги), засоби для експериментування з водою, кулями, природним матеріалом тощо.

У книжковий куточок разом з художньою літературою рекомендуємо помістити пізнавальну, довідкову літературу, енциклопедії для дошкільнят. У підготовчій групі у розвиток інтерес до школи створюється навчальна зона з дошкою, столами, розставленими рядами.

Куточок для розвитку творчості у старших групах повинен містити різноманітні матеріали, необхідні інструменти; малюнки, технологічні карти, схеми, альбоми. Рекомендуємо виділити місце для періодичних виставок: роботи вихователів, батьків, дітей, народне мистецтво тощо. Також рекомендується організувати куточок для конструювання, праці (робота з деревом, шиття, робота з природними матеріалами).

Предметне наповнення розвивального середовища вимагає від керівника та педагогів ЗДО уміння орієнтуватися у великій кількості матеріалів, обладнання, засобів навчання, у тому числі технічних. Відбір засобів навчання та виховання завжди спирається на певну типологію матеріалів, співвіднесеність їх з віковими та індивідуальними особливостями розвитку дітей [62, с. 264-267].

При доборі обладнання та визначенні його кількості рекомендується враховувати умови кожного закладу дошкільної освіти: кількість вихованців у групах, площа групових та підсобних приміщень, реалізація корекційної роботи, медичного обслуговування дітей, методичного оснащення виховно-освітнього процесу, а також забезпечення різноманітної рухової активності та музичної діяльності дітей дошкільного віку

Для організації предметно-розвивального середовища з формування соціальної компетентності дошкільників необхідно дотримуватись певних вимог:

1. У змісті середовища мають відображатися основні елементи соціальної культури (сімейно-побутової, психологічної, етичної,

національної), які забезпечують мовленнєвий, пізнавальний, естетичний, художній, фізичний розвиток дітей.

2. Основні об'єкти середовища повинні включатися до різних видів діяльності: ігрової, конструктивної, рухової, художньо-естетичної, пізнавальної, комунікативної, дослідницької, навчальної.

3. Об'єкти предметно-просторового середовища мають забезпечувати самостійність та творчість дітей дошкільного віку, їх активна взаємодія, комфортність та емоційне благополуччя, також повинні відповідати статевим та віковим відмінностям дітей.

Особливу увагу слід приділити підбору та створенню засобів, спрямованих на засвоєння матеріалу на рівні наочно-образного мислення: настільно-друкованих дидактичних ігор, тематичних альбомів, різних макетів, моделей.

У процесі створення предметно-розвивального середовища враховується необхідність її послідовної зміни відповідно до віку дітей, створюються можливості для гендерного виховання, соціального розвитку відповідно до загальнолюдських цінностей, створення позитивних відносин між дітьми, стимулювання творчих задумів дітей, творчих проявів.

У кожній групі рекомендується створювати центри пізнання, творчості, ігровий, спортивний, літературний центри.

Предметно-просторове середовище необхідно організовувати за принципом невеликих напівзамкнених мікропросторів, де діти можуть грати по 3-5 осіб. Організація освітнього процесу має передбачати, що діти можуть вільно пересуватися по всій будівлі, а не лише у приміщенні групи. Їм мають бути доступні всі функціональні простори дитсадка, хоча в приміщення для дорослих доступ обмежений [70].

Оскільки у старших дошкільників з'являється інтерес до проблем, що виходять за межі особистого досвіду, предметно-розвивальне середовище має допомогти їм знайомитися з звичаями та зовнішнім виглядом різних народів та епох, жанрами живопису та видами мистецтва через книги та інші предмети.

Предметно-розвивальне середовище повинне бути побудоване таким чином, щоб діти могли вільно брати участь у різноманітних іграх: сюжетно-рольових, режисерських, театральних, будівельно-конструктивних, народних, хороводних, рухливих, що розвивають. У сюжетно-рольових іграх старших дошкільнят відбиваються побутові (родина, магазин), трудові (лікарня, школа, будівництво будинку), громадські (подорожі, свята) сюжети, зміст літературних творів та кінофільмів. У групі повинні бути і матеріали для образотворчої, конструктивної, праці.

Рекомендується розробити центр театралізованої діяльності, яка забезпечить можливість для ігрової, комунікативної, музично-мистецької діяльності. У ньому повинні бути зібрані: мозаїка, розрізні картинки, кубики, пазли, ігри, спрямовані на сенсорний розвиток та формування елементарних математичних уявлень.

Рекомендується розробити центр «Правила дорожнього руху», який буде служити засобом організації пізнавально-дослідницької, комунікативної, ігрової діяльності дітей. У ньому повинен знаходитися макет частини вулиці, майданчик ПДР (світлофор, костюм регулювальника, жезл), дрібний іграшковий транспорт, невеликі іграшки, дидактична гра «Дорожні знаки».

Також у групі повинен бути розроблений дослідницький центр «Знайка», куточок краєзнавства, книжковий центр «У гостях у книжки», центр будівельно-конструктивної діяльності, музичний центр, центр творчої діяльності – до напрямку «Художньо-естетичний розвиток».

Однак матеріали, представлені в цих центрах та куточках, повинні забезпечувати соціальний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Розроблені нами рекомендації мають поетапний характер.

І етап 1. Закупівля та встановлення в групах інтерактивного обладнання (інтерактивні дошки та ноутбуки).

2. Придбання цільових комплектів ігрових засобів (ЦКІЗ) з різних напрямків дитячої діяльності.

3. Необхідність створення окремого місця для здійснення пізнавально-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку, тому необхідно переобладнати приміщення для створення центру розвитку.

4. Дообладнання спортивного залу: тренажер «Потрап у ціль», лава гімнастична, м'ячі масажні, м'ячі гумові, мішечки для метання, дитячі набори для хокею, стрічки гімнастичні, султанчики зі стрічок, масажні півсфери, смуга перешкод, стійка.

5. Заміна обладнання ізостудії: придбання столів та стільців, дидактичного та демонстративного матеріалу.

На другому етапі формування предметно-просторового середовища дошкільної освітньої організації було виділено такі напрямки:

1. Оснащення музичного залу дитячими музичними інструментами, звуковим обладнанням для здійснення роботи за освітньою програмою (освітня область «Художньо-естетичний розвиток»), гурткової роботи, підготовки до виступу дітей у конкурсах, проведення свят.

2. Дооснащення освітнього середовища електронним обладнанням та програмним забезпеченням на дисках для роботи дітей дошкільного віку у групах, ізостудії та занять англійською мовою.

3. Необхідність придбання комп'ютерної техніки до організованого Центру розвитку для здійснення дітьми пошуково-дослідницької діяльності.

4. Дооснащення групових кімнат копіювальною технікою для тиражування роздавального матеріалу педагогами до занять, необхідна установка моно лазерного сканера для копіювання матеріалів педагогами при підготовці до занять, організації вільної діяльності дітей дошкільного віку. Заплановане придбання програмного забезпечення дозволить здійснювати роботу в освітніх галузях «Соціально-комунікативний розвиток», «Пізнавальний розвиток», «Мовленнєвий розвиток», «Художньо-естетичний розвиток».

5. Оснащення ігровим розвивальним обладнанням, включаючи Лего-конструктори, як перший етап формування освітнього середовища групових кімнат.

6. Забезпечення навчального процесу навчальними засобами, робочими зошитами відповідно до вимог освітньої програми ЗДО. Навчальні засоби передбачені для організації діяльності в групах (ручна праця, дослідницька діяльність, образотворча діяльність) та в студії (засвоєння програмного матеріалу в освітній галузі «Художньо-естетичний розвиток», гурткова діяльність, підготовка до участі у конкурсах).

7. Придбання розвивальних ігор, пісочного столу з підсвічуванням для формування освітнього середовища Центру розвитку, придбання будівельних конструкторів.

На третьому етапі наших рекомендацій доцільно передбачити таке:

1. Оснащення групи відповідно до вимог Базового компонента дошкільного стандарту.

2. Придбання різностатевих ляльок у сезонному одязі для всіх вікових груп.

3. Придбання устаткування організації сюжетно-рольових ігор всім віковим групам.

4. Дооснащення Центру розвитку лабораторним обладнанням та об'єктами дослідницької діяльності.

5. Придбання лего-конструкторів для дітей старшого дошкільного віку.

6. Поповнення бібліофонду художньою літературою для дітей дошкільного віку відповідно до освітньої програми.

В якості основи для утримання освітньої роботи з дітьми щодо розвитку соціальної компетентності можна рекомендувати використання різних видів ігор:

- сюжетно-рольові ігри;
- режисерські ігри;
- ігрові імпровізації та театралізації;

- ігри-експериментування з різними предметами та матеріалами;
- дидактичні та розвивальні ігри.

Зупинимося на розгляд змісту різних видів ігор. Для збагачення уявлень старших дошкільників про себе і про однолітків рекомендується використання ігор, у яких діти впізнають один одного за голосом, особливостями зовнішності, улюбленими заняттями та захопленнями. Це можуть бути такі ігри, як: «Дізнайся друзів по голосу» «Розшук», ігрова ситуація «Лист далекому другу», ігрова ситуація «Якби я був чарівником», або «Про що я мрію», ігрова ситуація «Чому я хочу навчитися », «Що я вмію і чому можу навчити своїх друзів» та ін. Ігри, які сприяють засвоєнню правил спілкування та поведінки у різних життєвих ситуаціях: Правила культури спілкування. Правила поведінки у кіно чи театрі. Правила розмови телефоном. Правила поведінки у транспорті.

Таким чином, використання ігрової діяльності дітей (ігрових ситуацій, ігор-театралізацій, сюжетно-рольових ігор) дозволить забезпечити позитивні результати у формуванні соціальної компетентності у старших дошкільників.

У процесі розвитку соціальної впевненості у старших дошкільників важливим напрямом є робота з батьками вихованців. Особливу увагу слід приділити вивченню сім'ї та встановлення контактів з її членами з метою мотивації до подальшої співпраці з ними, активізації батьків на взаємодію з дитиною та вихователем, погодження виховних впливів на дитину [76, с. 74-80].

Роботу з батьками необхідно будувати за такими принципами: цілеспрямованості, систематичності, плановості, диференційований підхід до роботи з батьками, доброзичливості, відкритості.

Для вивчення сім'ї рекомендується використовувати такі методи: анкетування батьків, бесіда з дитиною, спостереження за дитиною, розмова з батьками.

Можливе використання наступних форм психолого-педагогічного просвітництва батьків:

1. Індивідуальні бесіди-консультації для батьків протягом року.
2. Проведення «Круглих столів» з батьками, на яких рекомендується обговорення актуальних проблем розвитку соціальної компетентності у старших дошкільнят.
3. Організація та проведення спільних свят та інших заходів.

Таким чином, створюючи предметно-розвивальне середовище будь-якої вікової групи в закладі дошкільної освіти необхідно враховувати висвітлені вище рекомендації які спрямовані на підвищення рівня та формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку.

Висновки до третього розділу

1. Метою формувального етапу експерименту було розробка та апробація педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО. За результатами констатувального етапу діагностики було розроблено педагогічні умови. Під педагогічними умовами найчастіше розуміють сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених обставин процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів та прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей.

2. Ми апробували на практиці розглянуті педагогічні умови. Щоб перевірити їх ефективність нами був проведений контрольний етап експерименту. Узагальнення результатів проведених методик показало, що в дітей ЕГ підвищився рівень сформованості соціальної компетентності, а також засвідчене загальне збагачення емоційно-мотиваційної сфери дітей. У контрольній групі за всіма показниками сформованості соціальної компетентності суттєвих змін не виявлено. Апробовані педагогічні умови показали свою ефективність та були продуктивними. Таким чином, рівні сформованості соціальної компетентності дітей ЕГ значно підвищилися.

3. Предметно-розвивальне середовище має виконувати освітню, розвивальну, виховну, стимулювальну, комунікативну функції. Але найголовніше – воно має працювати на розвиток самостійності та самодіяльності дитини. Ретельно продумане предметно-розвивальне середовище пробуджує дітей до дослідження, активності, прояву ініціативи та творчості. Важливо правильно підійти до питання створення предметно-розвивального середовища. Уважно спостерігаючи за вихованцями, за кожною дитиною, педагоги групи повинні вдумливо та раціонально організувати розвивальний простір своєї групи. Тому у роботі висвітлені рекомендації педагогам щодо формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукової літератури показав, що у психології під соціальною компетентністю розуміється відповідність конкретної людини умовам та можливостям, наданим певним суспільством, а у педагогіці соціальна компетентність трактується як соціальна навичка, яка дозволяє індивіду адекватно дотримуватися норм та правил життя у суспільстві. Узагальнюючи можна зробити висновок, що соціальна компетентність являється інтегральною якістю особистості дитини, що дозволяє їй, з одного боку, усвідомлювати свою унікальність і бути здатною до самопізнання та самозміни, а з іншого – відчувати і виявляти себе частиною колективу, суспільства, вміти вибудовувати взаємини та враховувати інтереси інших людей, брати на себе відповідальність та діяти на основі загальнолюдських та національних цінностей. Соціальна компетентність характеризується складним переплетенням знань, умінь та дій, орієнтованих на соціальну реальність, середовище проживання та ситуації повсякденності, воно відображає відносини в системах «людина-людина», «людина-група», «людина-суспільство», «людина-світ», в особистому досвіді індивіда через інтеріоризовані ним норми, цінності, правила, традиції, звичаї.

2. Дошкільний вік – найважливіший етап у розвитку особистості. Це період початкової соціалізації особистості, прилучення до світу культури, становлення загальнолюдських цінностей, встановлення початкових відносин з провідними сферами життя. Соціальний розвиток дітей старшого дошкільного віку зумовлений протиріччями, які визначаються безліччю потреб у грі, рухах, спільній діяльності, у зовнішніх враженнях, спілкуванні. Задоволення цих потреб цілком залежить від дорослих, які оточують дитини. Однак у цьому віці дошкільник уже здатний самотійно добиватися результату в предметній діяльності, проявляти ініціативу в вибудовуванні соціальних відносин, що розширюються в міру його дорослішання, розвитку механізмів соціального пізнання, збагачення соціальної ситуації розвитку.

3. Одним з основних чинників формування соціальної компетентності у старших дошкільників є соціально-педагогічне середовище ЗДО, яке є умовою реалізації потреб дитини, яке формує її як особистість. Предметне середовище – це «система матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст розвитку його духовного та фізичного вигляду. Таке збагачене середовище передбачає єдність природних та соціальних засобів забезпечення різноманітної діяльності дитини. Предметно-розвивальне середовище виконує також стимулювальну (мотивує дітей до діяльності, до досліджень), організаційну (створює сприятливі умови для життєдіяльності дітей) та виховну функції. Варто зазначити, що предметне середовище сприяє забезпеченню різних видів діяльності дитини дошкільного віку і стає основою для її самостійної активності та розвитку. При цьому одним з основних видів діяльності у закладі дошкільної освіти являється ігрова діяльність. Всі ігри мають розвивальне та виховне значення для дітей: ігри готують дітей до школи, закладають фундамент особистісних якостей, необхідних кожній людині. Предметно-розвивальне середовище в кожному закладі дошкільної освіти створюється на основі загальноосвітньої програми, за якою вона працює.

4. Дослідно-експериментальна робота щодо визначення стану сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку проводилася на базі Закладу дошкільної освіти «Ясла-садок» №310 комбінованого типу м.Одеса.

В дослідженні взяло участь 40 дітей старшого дошкільного віку. Нами були дослідженні такі критерії сформованості соціальної компетентності як: когнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінково-діяльнісний. В цілому проведене дослідження свідчить про недостатній рівень сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, що послужило основою для розробки педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

5. Нами були розглянуті та апробовані педагогічні умови організації предметно-розвивального середовища закладі дошкільної освіти, які були спрямовані на формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. А саме, педагогічна умова забезпечення дітям можливості представляти самих себе та продукти власної творчості в предметно-просторовому середовищі, що розвиває, педагогічна умова яка полягає в оновленні предметно-розвивального середовища обладнанням та матеріалами, що мотивують дітей до різних видів діяльності, що дають алгоритм діяльності, педагогічна умова збагачення центру театралізованої діяльності, педагогічна умова організації спеціалізованої зони для трудової діяльності дітей, педагогічна умова яка спрямована на поновлення центру сюжетно-рольових ігор атрибутами для організації ігор, що відображають актуальні інтереси дітей та їхнє сучасне оточення, педагогічна умова поновлення центру дидактичних ігор настільно-дидактичними іграми, спрямованими на соціальний розвиток, педагогічна умова щодо оновлення куточка краєзнавства матеріалами, що відбивають зв'язок вихованців та їхніх сімей з рідним краєм та країною, педагогічна умова створення діючого куточку усамітнення. Щоб переконатися в ефективності комплексу впроваджених ігор, було проведено зіставну характеристику сформованості рівнів досліджуваної характеристики в експериментальній групі порівняно з констатувальним етапом експерименту.

Таким чином, ми апробували на практиці зазначені педагогічні умови. Щоб переконатися в їх ефективності, було проведено зіставну характеристику сформованості рівнів досліджуваної характеристики в експериментальній групі порівняно з констатувальним етапом експерименту. В ході порівняння підсумкових даних на контрольному етапі експерименту, можна зробити висновок про те, що у дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи, які брали участь у констатувальному етапі дослідження, рівень сформованості соціальної культури значно підвищився, у той час, як у контрольній групі він залишився практично незмінним.

Отже, апробовані педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі ЗДО показали свою ефективність та були продуктивними. Рівні сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку ЕГ значно підвищилися, що і було головною ціллю нашої експериментальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. О. Соціалізація дошкільника крізь призму педагогічних поглядів Марії Монтессорі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2024. Ч. 3. С. 8-14.
2. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників як педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. 2024. № 1 (108). С. 119-123.
3. Айзенбарт М.М. Педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників. *Молодь і ринок*. 2022. № 9 (152). С. 49-54.
4. Айзенбарт М.М. Сутність понять «компетентність» і «компетенція» в сучасній науковій парадигмі. *Молодь і ринок*. 2017. № 3 (146). С. 88-92.
5. Айзенбарт М.М. Формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності: автореферат дис. кандидата пед. наук 13.00.08. Одеса. 2021. 22 с.
6. Алєко О. А. До проблеми формування первинного соціального досвіду дитини у взаємодії дошкільного закладу і родини. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка , Ін-т педагогіки НАПН України*. Кам'янець-Подільський, 2022. Вип. 12. С. 457-462.
7. Алєко О. А. Роль дошкільного навчального закладу у формуванні первинного соціального досвіду дитини. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2023. № 3. С. 10-15.
8. Андрущенко Т.К. Пріоритетні аспекти модернізації освітнього середовища дошкільного навчального закладу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2024. Вип. 2. С. 24–32.

9. Баранов В. В. Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. 2021. Ч. 5. С. 7-13.
10. Березовчук А. Сутність та особливості формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку *Впровадження сучасних технологій в процесі забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Зданевич, Л.С. Пісоцької, Н.М. Миськової, Л.О. Онофрійчук.* Хмельницький : ХГПА, 2021. С. 3–7
11. Беленька Г., Васильєва С., Гавриш Н, Маршицька В., Нечай С, Остряньська О., Полякова О., Рагозіна В., Рейпольська О., Шкляр Н. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків. : «Друкарня Мадрид», 2022. 330 с.
12. Богуш А. М., Варяниця Л.О., Гавриш Н.В. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія а ін. ; наук. ред. А. М. Богуш ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. - Харків : Альма-матер, 2020. 368 с
13. Борбич Н. В. Проблема соціальної компетентності в науковій літературі. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: І. О. Смолюк та ін.].* Луцьк, 2021. № 17 : Педагогічні науки. С. 115-120.
14. Борбич Н. Соціальна компетентність як психолого-педагогічний феномен. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень (10-11 трав. 2011 р.) / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Наук. т-во студентів і аспірантів.* Луцьк, 2021. Т. 1. С. 187-188.
15. Варецька О. В. Змістові напрями у визначенні сутності поняття «соціальна компетентність особистості». *Педагогіка формування творчої*

особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2024. Вип. 38. С. 110-118.

16. Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць*. Випуск 28 (52). Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С.137- 145.
17. Воротинцева І. А. Формування основ соціальної компетентності дітей 5-6 років засобами казки в закладі дошкільної освіти. Укладання збірки казок : кваліфікаційна робота / науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Олена Вікторівна Ковшар. Кривий Ріг, 2022. 62
18. Гавриш Н.В, Богуш А.М., Варяниця Л.О. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія. Луганськ: Альма-матер. 2021.326 с.
19. Гавриш,Н.В. Світ стосунків: Інтегровані заняття соціальної спрямованості. *Дитячий садок*, 2024. С 5-6.
20. Гагаріна Н. Формування соціальної компетентності дітей у розвивальному середовищі. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С. 10-13.
21. Галус О. М. Соціалізація особистості: сутність, концептуальні підходи у наукових теоріях, напрямках, школах. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 69-75.
22. Гончаренко А. Сучасний підхід до створення розвивального середовища у ДНЗ. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. № 3. С. 43-49.
23. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність : поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2024. № 7-8. С. 71-74.
24. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність дошкільнят: поняття, зміст, формування в сучасних навчальних закладах. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / Ін-т проблем виховання АПН України*. Київ, 2021. С. 219–226.

25. Гончарова-Горянська М.В. Розвиток соціальної компетентності дошкільнят. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб наук. праць*. Київ, 2021. Кн.. 1. 305 с.
26. Гриник А. Особливості становлення соціальної компетенції дітей дошкільного віку. *Педагогіка : зб. наук. пр. : матеріали 5 Міжнарод. наук.-практ. конф. науковців, аспірантів та студентів "Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти", 14 трав. 2015 р. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; за ред. П. Гусака, Н. Корнач. Луцьк, 2025. С.128-131.*
27. Грицишина Т. І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально- педагогічна проблема. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2023. № 12 (55). С .12-15.
28. Докторович М. О. Соціальна компетентність : співвідношення наукових категорій : Матеріали ІХ між нар. наук.-практ. конф. «*Наука та освіта – 2006*». *Педагогічні науки*. Дніпро, 2022. С. 81–89.
29. Докторович М.О. Компетенція та компетентність особистості: аналіз наукових джерел. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. № 4. 2022. С. 21-26.
30. Докторович М.О. Соціальна компетентність як наукова проблема. *Психологія і суспільство*. 2022. №3. С.144-147
31. Дурманенко О. Розвиток соціальної компетентності дошкільників у процесі спілкування з дорослими. *Молодь і ринок*. 2024. № 7. С. 54-60.
32. Зінченко Т. В. Соціальне становлення дітей дошкільного віку. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки*. Ніжин, 2025. № 1. С. 14-16.
33. Іванюк Г.І., Федорова С.О. Content-technological support for forming social competence of children of the senior preschool age. *Молодий вчений*, 2018. №58. С. 145-150.
34. Карабаєва І.І., Терещенко Л. А. Розвивальне освітнє середовище ЗДО: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання.

Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Т. 4 (Вип. 16). С. 89–101.

35. Квас О. Організаційно-педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників засобами ігрової діяльності. *Молодь і ринок*. 2025. № 7. С. 6-12.
36. Киричук О. В. Розвиток і самореалізація особистості в умовах освітнього закладу. *Рідна школа*. — 2022. — № 5. — С. 28–30
37. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2025. № 6 (37). С. 37-40.
38. Коваленко В.В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. Київ, 2017. 192 с.
39. Ковальова О. А. Модель соціально комунікативної компетентності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2024. № 11. С. 27-33.
40. Кожухівська В.Д. Особливості формування соціальної компетентності старших дошкільників у предметно-розвивальному середовищі ЗДО. Кваліфік. роб. Ніжин, 2019. 117 с.
41. Кожухівська В.Д. Специфіка формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення»: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2018. С. 238-240.
42. Кондратюк С.М., Бутенко В.Г. Особливості формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. №12. с. 44-51.

43. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ : Світич, 2019. 201 с.
44. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (у дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ : Освіта, 2015. 225 с.
45. Костюк В.Ю. Формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/12345678871/educ_2021_097.pdf (дата звернення: 5.03.2025).
46. Костюк В.Ю. Формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з суспільним довкіллям. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3774/1/educ_2022_096.pdf (дата звернення: 8.04.2025).
47. Кошель В.М., Соболев К.М. Особливості формування освітньо-розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах. *Український психолого-педагогічний збірник : наук. журнал*. Львів, 2024. №10 (10). С. 104–108.
48. Кошіль О.П. Освітнє середовище дошкільного навчального закладу: генеза та сутнісний зміст поняття. *Освітологічний дискурс*. 2024. № 3-4. С. 150-162.
49. Кузенко О. Й., Лисенко-Гелемб'юк К. М. Формування соціальної компетентності особистості в період дошкільного дитинства. *Освітній простір України*. 2019. № 17. С. 127-133.
50. Кузьменко В. У. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку. *Дошкільне виховання*. 2020. № 9. С. 15-18.
51. Лейчук Р. М. Соціальна компетентність учнів: до проблеми визначення змісту і структури поняття. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2023. № 2. С. 160–166.
52. Лепіхова Л. А. Соціально-психологічна компетентність у педагогічній взаємодії. *Вища освіта України*. 2019. № 3. С. 87–102.

53. Литвишко О.М. Формування основ соціальної компетентності дітей 5-6 років засобами казки в дошкільних навчальних закладах: монографія, Київ, 2020, 219 с.
54. Литвишко О.М. Формування основ соціальної компетентності дітей 5-6 років засобами казки в дошкільних навчальних закладах: дис. кандидата пед. наук 13.00.07. Переяслав-Хмельницький, 2019. 286 с.
55. Максимова О.О. Формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку як запорука її успішної адаптації до навчання в школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць /Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України. Вип.20 (1-2016). Ч.2. Кам'янець-Подільський, 2024. С.229–234.*
56. Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 106 с.
57. Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності : навч.-метод. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2022. 106 с.
58. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості: постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник чернігівського національного педагогічного університету* ; гол. ред. Носко М. О. № 2. Вип. 94. ЧДПУ. Чернігів, 2021. С. 26-29.
59. Наконечна Г. О., Косенко Д. В. Новий освітній простір: Інформаційний посібник. 2019 С.18-21.
60. Нестеренко Т.С. Соціальна компетентність школярів як необхідна умова соціалізації. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. *Теорія і практика навчання та виховання*. Вип. 15: збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 128-132
61. Низковська О. В. Як створити інноваційне розвивальне предметне середовище. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2022. № 8. С. 12–19.

62. Новик І.М., Онянова Т.В. Особливості формування предметно-ігрового середовища ДНЗ. *Молодий вчений*. 2021. № 6. С. 264-267.
63. Організація предметно-розвивального середовища. URL: <https://last-hust.dytsadok.org.ua/predmetno-rozvivalne-seredovische-10-46-50-01-08-2019/> (дата звернення: 5.03.2025).
64. Особливості формування соціальної компетентності старших дошкільників у предметно-розвивальному середовищі ЗДО. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1457/1/Кожухівська%20Магістерська.pdf> (дата звернення: 19.04.2025).
65. Павленко О.М. Теоретично-психологічні основи дослідження соціальної компетентності дошкільників. *Збірник наукових праць ККПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Проблеми сучасної психології. 2020. Вип. 10. С. 534–544.
66. Писарчук О. Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. *Наукові записки 5 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. 2024. № 4. С. 9-17.
67. Піроженко Т.О., Ладивір С.О., Біла І.М., Карасьова К.В. Дитина у сучасному соціопросторі НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка ; за ред. Т. О. Піроженко. Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2024. 272 с.
68. Піроженко Т.О., Хартман О.Ю., Палієнко К.В., Павленко М.В. Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6-7 років «Вчимося жити разом». Київ : Алатон, 2023. 112 с.
69. Позднякова О. Л. Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2024. 22 с

70. Предметно-ігрове середовище групи ЗДО. URL: <https://vseosvita.ua/library/predmetno-igrove-seredovise-grupi-zdo-469826.html> (дата звернення: 4.02.2025).
71. Предметно-розвивальне середовище. URL: <https://last-hust.dytsadok.org.ua/predmetno-rozvivajne-seredovische-10-46-50-01-08-2019/> (дата звернення: 4.02.2025).
72. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2024. Вип. 35 (88). С. 451-457.*
73. Резніченко І. Створення розвивального простору у групових приміщеннях дошкільного закладу. *Практика управління дошкільним закладом*. 2021. № 1. С. 27-40.
74. Рейпольська О.Д., Гудим І.М., Луценко І.В., Луценко В.О., Цветкова Г.Г. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти : методичні рекомендації ; за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.
75. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : Монографія. Київ : Міленіум, 2011. 400 с.
76. Роговик І. Предметно-ігрове середовище – важливий чинник розвитку творчої особистості дошкільника. *Практика управління закладом освіти*. 2020. № 1. С. 74-80.
77. Розвивальне освітнє середовище в закладі дошкільної освіти: методичний посібник / укл. Л. Б. Міщенко; за ред. І. В. Удовиченко. Суми. Ніко: 2021. 52 с
78. Розвивальне предметно – ігрове середовище. URL: http://www.smiladnz1.edukit.ck.ua/rozvivajne_predmetno-igrove_seredovische/ (дата звернення: 4.02.2025).

79. Семенова Н. Становлення соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. *Реформування дошкільної освіти та становлення життєвої компетентності дошкільника: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (28-29 трав. 2008 р.)*. Луцьк, 2018. С. 82-87.
80. Сидоровська І. А. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.), Т. Ю. Маркіна, Л. Є. Перетяга]*. Харків : ХНПУ, 2020. С. 315–320.
81. Смолюк С.В. Створення розвивального освітнього середовища в умовах закладу дошкільної освіти. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка», ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій»*. Одеса, 2019. Вип. 14. Т. 2. С. 188–192.
82. Сотник М., Смолюк С. Розвивальне середовище закладу дошкільної освіти. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми педагогічно освіти: європейський і національний вимір» (28–29 травня 2019 р.) / за ред. А.В. Лякішевої*. Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2019. С. 241–244.
83. Соціальна компетентність дітей дошкільного віку : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2022. 59 с.
84. Харькова Є. Дошкільник у сучасному соціальному середовищі та особливості взаємодії. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2024. Вип. 32. С. 99-105.
85. Холковська І. Л. Соціальна компетентність як умова успішної самореалізації особистості. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2024. № 47. С. 63–67.
86. Циба В. П. Соціологія особистості: системний підхід. Київ : МАУП, 2022. 152 с.

87. Шарапова Т.С. Соціально-психологічні особливості формування соціальної компетентності у дитини дошкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2024. № 10. С. 8–13.
88. Шаров С. В. Дефінітивний аналіз і сутність соціальної компетентності. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2019. № 66. С. 200–203.
89. Шарова Т. М. Шаров С.В., Бородіхіна О.В. Формування комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія “Філологія”*. 2022. Вип. 29. Т. 1. С. 74–76.
90. Шахрай В. М. Теоретико-методичні засади формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи засобами театрального мистецтва : автореф. дис. докт. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2024. 46 с.
91. Шахрай В.М. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства : збірник наукових праць*. Київ : Інститут соціології НАНУ, 2025. С.352–362.
92. Шишова О. М. Психолого-педагогічні засоби розвитку соціальної компетентності дошкільників. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2022. Вип. 15. С. 168-174.
93. Шишова О. М. Розвиток соціальної компетентності дітей за різними програмами дошкільної освіти. *Український психологічний журнал*. 2024. №2. С. 134-143
94. Юрченко О. Структура соціальної компетентності молодшого школяра. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 7. С. 224-233.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностичні завдання дослідження когнітивного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Проектна методика «Картинки» Є. О. Смирнової, Є. А. Калягіної

Мета: вивчення комунікативної компетентності у спілкуванні старших дошкільнят з однолітками.

Матеріал: сюжетні картинки.

Стимульний матеріал цієї методики є 4 картинки з зображенням знайомих дитині конфліктних проблемних ситуацій.

Дитині пропонується розповісти, що вона бачить на кожній картинці, і запропонувати своє рішення комунікативної проблеми:

№1 Група дітей не приймає свого однолітка у гру.

№2 Дівчинка зламала ляльку іншої дівчинки.

№3 Хлопчик взяв без згоди іграшку дівчинки.

№4 Хлопчик руйнує будівництво з кубиків у дітей.

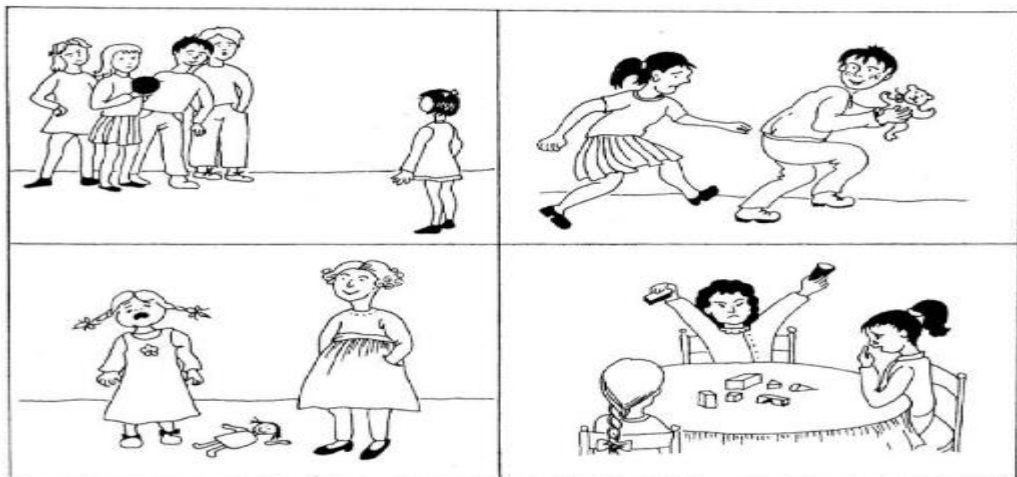

Рис. 1. Стимульний матеріал

Отримані результати піддаються якійсь та кількісній оцінці.

Розуміння зображених подій та характер запропонованого вирішення проблеми є показниками соціальної компетентності. Кожен варіант рішення

заноситься до протоколу відповідей, які відображають переважний тип вирішення комунікативної проблеми.

1. (У) – ухиляння від ситуації або скарга дорослому (втечу, заплачу, поскаржуся мамі).

2. (А) – агресивне рішення (поб'ю, покличу поліцейського, дам по голові цівком або палкою тощо).

3. (В) – вербальне рішення (поясню, що так погано, що так не можна робити; попрошу його вибачитись).

4. (П) – продуктивне рішення (зачекаю, поки інші дограють; полагоджу ляльку тощо).

Розуміння зображеної ситуації на картинці № 1 оцінюється – 4 бали, якщо на перше запитання картинки № 1 дитина не може дати розгорнуту відповідь (наприклад, відповідає «Діти», «Хлопчики та дівчатка грають»), констатується відсутність соціальної компетентності – 0 балів

Якщо дитина дає змістовну інтерпретацію подій, зображених на картинках № 1, 2, 3, 4, варіанти відповідей кваліфікуються та оцінюються наступним чином:

I тип – ухиляння від ситуації – відповіді на кшталт «втечу», «не знаю», «поскаржуся мамі», «ображуся» - 1 бал;

II тип – агресивний вихід (всіх прожену, поб'ю, покусаю тощо) - 2 бали;

III тип – вербально-оцінне рішення (скажу, що так не можна, скажу, що вона погано зробила, поясню, як треба) – 3 бали;

IV тип – конструктивне рішення (знайду інших друзів, побудую новий будинок, полагоджу ляльку, почекаю) - 4 бали.

Найбільш сприятливим є останній тип відповіді. Рівень соціальної компетентності оцінюється як:

Низький (8 - 12 балів);

Середній (13 – 16 балів);

Високий (17 - 20 балів).

Методика «Тямущість» Д. Векселера

Для розмови дітям пропонувалися шість питань:

1. Що ти робитимеш, якщо поріжеш собі палець?
2. Що ти робитимеш, якщо втрапиш м'яч, який тобі дали погратись?
3. Що ти робитимеш, якщо прийшов у магазин по хліб, а хліба там не виявилось?
4. Що ти робитимеш, якщо маленький хлопчик (дівчинка), менше за тебе ростом, став би з тобою битися?
5. Що б ти зробив, якби побачив поїзд, що наближається до пошкоджених рейок?
6. Чому при аварії корабля треба в першу чергу рятувати жінок та дітей?

Ступінь вирішення проблеми вимірюється за трибальною шкалою в відповідно до умов:

- 0 балів – відсутність відповіді;
- 1 бал – звернення за допомогою до будь-кого;
- 2 бали – самостійне та конструктивне вирішення проблеми.

Додаток Б**Діагностичні завдання дослідження емоційно-мотиваційного компонента соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку****Методика вивчення здатності дітей дошкільного віку до розпізнавання емоційних станів (Л.Ф. Фатіховий, А Харісова)**

Мета: вивчення здатності до емпатії як можливості сприймати та аналізувати емоційний стан партнера зі спілкування виходячи з зроблених спостережень.

Стимульний матеріал представлений включає 3 групи матеріалів:

- 1) 6 портретних картинок з зображенням певного емоційного стану, а саме: радість, агресія, смуток, страх, подив, спокій;
- 2) 12 сюжетних картинок, на яких персонажі виражають певний емоційний стан (по 2 картинки на кожен з зазначених вище емоційних станів, див.
- 3) 12 оповідань до сюжетних картинок.

Хід дослідження

Дослідження проходить індивідуально з кожною дитиною та включає дві серії.

Завдання, яке ставиться експериментатором у першій серії – категоризація емоційних станів на портретних картинках. При цьому дитині послідовно показують портретні картинки і пропонують наступну інструкцію: «Зараз я тобі показуватиму картинки, а ти назвеш, який настрій у хлопчика (дівчинки), намальованого на картинці, які почуття він (вона) відчуває».

Дитині показують послідовно всі 6 портретних картинок та фіксують відповіді. При цьому для хлопчиків показують набір портретних картинок з зображенням хлопчика, а для дівчаток – з зображенням дівчинки. Цей прийом дозволяє дитині легше «вжитися» в образ тієї емоції, яка зображена на портретній картинці, і дозволить ідентифікувати цей образ з емоціями персонажів сюжетних картинок.

Друга серія є завдання використання еталона емоції при розпізнаванні емоційного стану на сюжетній картинці під час читання оповідання. На столі перед дитиною розкладаються портретні картинки з зображенням різних емоційних станів, потім пред'являється сюжетна картинка та читається відповідна розповідь, наприклад: «Мама з Микитою пішли в садок. Раптом Микита зупинився, почав вередувати, плакати і говорити, що не піде до садка. А мама дуже спізнюється на роботу. Подивися на маму. Скажи, що вона відчуває. Який у неї настрій? Яка картинка їй підходить?».

Дитина порівнює сюжетну картинку з портретними і називає емоцію, яку відчуває персонаж картинки, стосовно якого й вироблялося дію розпізнавання емоції. Таким чином дитині пред'являється ще 11 сюжетних картинок, і результат заноситься до протоколу.

Оцінка результатів за першою серією:

2 бали – за кожен чітко визначений емоційний стан;

1 бал – за приблизну назву емоції (наприклад, при позначенні емоції радості як «посміхається», емоції смутку – «плаче» тощо);

0 балів – помилкова назва.

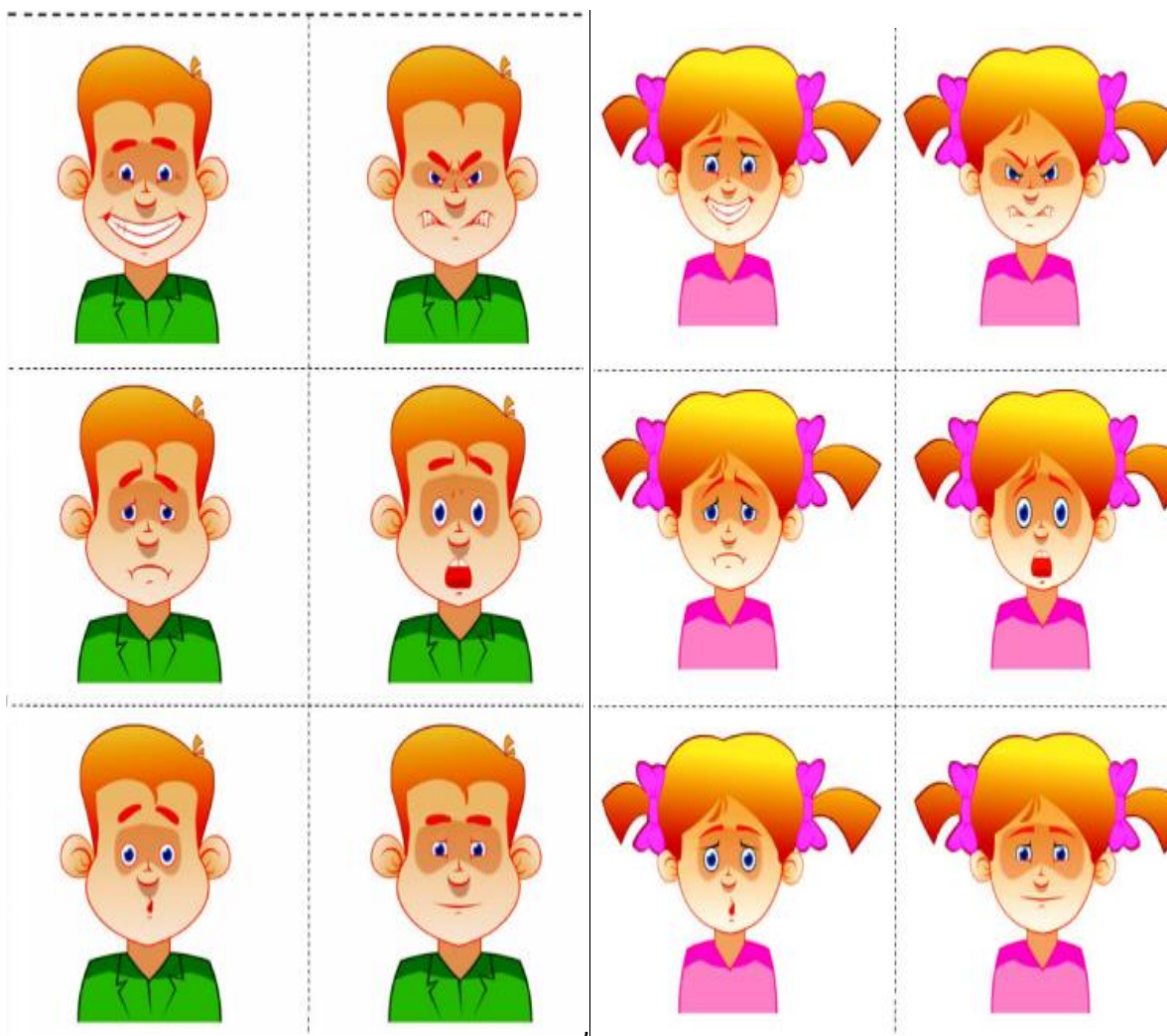
Оцінка результатів по другій серії:

2 бали – дається за правильну відповідь та за правильне співвіднесення з портретною картинкою;

1 бал – за приблизну відповідь та за правильне співвідношення з портретною картинкою;

0 балів – за неправильну відповідь та (або) за неправильне співвідношення з портретною картинкою.

Індекс успішності складається з суми балів, отриманих при упізнанні емоційних станів за двома серіями. Максимальна сума балів, таким чином, може дорівнювати 36 (12 балів за першою серією та 24 – за другою).

Методика «Сюжетні картинки»

Методика призначена для вивчення емоційного ставлення до моральних норм.

Шкали: емоційне ставлення до моральних норм

Опис тесту:

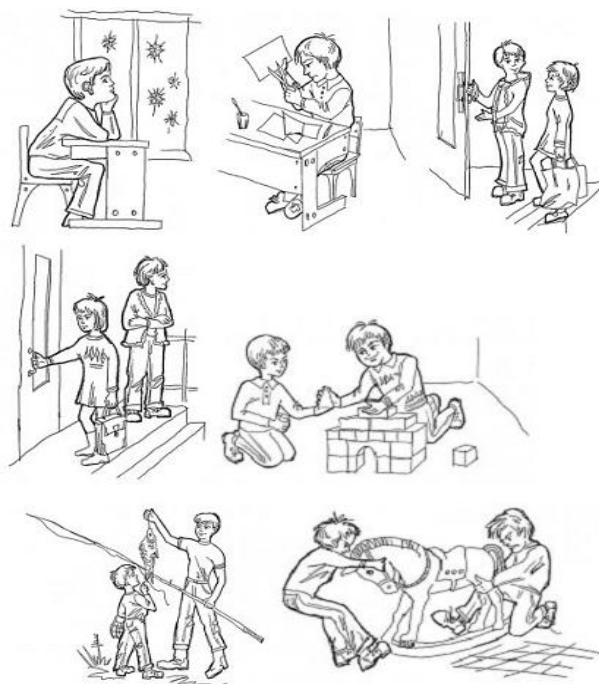
Дитині пред'являють картинки з зображенням позитивних та негативних вчинків однолітків.

Дослідження проводиться індивідуально. У протоколі фіксуються емоційні реакції дитини, і навіть її пояснення. Дитина має дати моральну оцінку зображеним на малюнку вчинкам, що дозволить виявити ставлення дітей до моральних норм. Особлива увага приділяється оцінці адекватності емоційних реакцій дитини на моральні норми: позитивна емоційна реакція

(посмішка, схвалення тощо) на моральний вчинок та негативна емоційна реакція (осуд, обурення тощо) – на аморальний.

Інструкція до тесту: «Розклади картинки так, щоб з одного боку лежали ті, на яких намальовані добрі вчинки, а з іншого – погані. Розкладай та пояснюй, куди ти покладеш кожен малюнок та чому».

Тестовий матеріал

Обробка результатів тесту:

0 балів – дитина неправильно розкладає картинки (в одному блоці виявляються картинки з зображенням як позитивних, так і негативних вчинків), емоційні реакції неадекватні чи відсутні.

1 бал – дитина правильно розкладає картинки, але не може обґрунтувати свої дії; емоційні реакції неадекватні.

2 бали – правильно розкладаючи картинки, дитина доводить свої дії; емоційні реакції адекватні, але виражені слабо.

3 бали – дитина доводить свій вибір (можливо, називає моральну норму); емоційні реакції адекватні, яскраві, виявляються у міміці, активній жестикуляції тощо.

Додаток В**Діагностичні завдання дослідження поведінково-діяльнісного компонента****Методика «Одягни ляльку» (автор О.Є. Смирнова)**

Обробка даних та аналіз результатів методики «Одягни ляльку». Відзначаються такі показники поведінки дітей, які оцінюються за відповідними шкалами:

1. Ступінь емоційної залученості дитини на дії однолітка.

Інтерес до однолітка, загострена чутливість до того, що він робить, може свідчити про внутрішню причетність до нього. Байдужість навпаки, говорить про те, що одноліток є для дитини зовнішнім, відокремленим від нього істотою.

0 – повна відсутність інтересу до дій однолітка (не звертає уваги, дивиться на всі боки, займається своїми справами);

1 – побіжні зацікавлені погляди у бік однолітка;

2 – періодичне пильне спостереження за діями однолітка, окремі питання чи коментарі до дій однолітка;

3 – пильне спостереження та активне втручання у дії однолітка.

2. Характер участі в діях однолітка, тобто забарвлення емоційного залучення до дії однолітка: позитивна (схвалення та підтримка), негативна (глузування, лайка) або демонстративна (порівняння з собою).

0 – немає оцінок;

1 – негативні оцінки (лає, насміхається);

2 – демонстративні оцінки (порівняє з собою, говорить про себе);

3 – позитивні оцінки (схвалює, дає поради, підказує, допомагає).

3. Характер та ступінь виразності співпереживання однолітку, які яскраво виявляються в емоційній реакції дитини на успіх та невдачу іншого, осуд і похвалу дорослим діям однолітка.

0 – індіферентна – полягає в байдужості як до позитивних, так і до негативних оцінок партнера, що відображає загальну індіферентну позицію щодо партнера та його дій;

1 – неадекватна реакція – безумовна підтримка осуду дорослого та протест у відповідь на його заохочення. Дитина охоче приймає критику дорослого на адресу однолітка, відчуваючи свою перевагу перед ним, а успіхи однолітка переживає як свою поразку;

2 – частково адекватна реакція – згода як з позитивними, так і із негативними оцінками дорослого. Очевидно, цей варіант реакції відображає швидше ставлення дитини до дорослого та її авторитету та спробу об'єктивної оцінки результату дій партнера;

3 – адекватна реакція – радісне прийняття позитивної оцінки та незгоду з негативною оцінкою. Тут дитина ніби прагне захистити однолітка від несправедливої критики і підкреслити її гідність. Цей варіант реакції відбиває здатність до співпереживання і радості.

4. Характер та ступінь прояву просоціальних форм поведінки у ситуації, коли дитина стоїть перед вибором діяти «на користь іншого» або «на свою користь». Якщо дитина здійснює альтруїстичний вчинок легко, природно, без найменших вагань, можна говорити про те, що такі події відбивають внутрішній, особистісний шар відносин. Коливання, паузи, відтягування часу можуть свідчити про моральну самовимушеність та підпорядкованість альтруїстичним діям інших мотивів.

0 – відмова – дитина не піддається ні на які вмовляння і не поступається в своїх діях. За цією відмовою, мабуть, стоїть егоїстична спрямованість дитини, її концентрація на себе та на успішне виконання дорученого завдання;

1 – провокаційна допомога – спостерігається в тих випадках, коли діти неохоче, під тиском однолітка поступаються своїми іграшками. При цьому вони дають партнеру один елемент мозаїки, явно чекаючи подяки та підкреслюючи свою допомогу, свідомо розуміючи, що одного елемента недостатньо, і провокуючи цим наступне прохання однолітка;

2 – прагматична допомога – у цьому випадку діти не відмовляються допомогти однолітку, але після того, як виконають завдання самі. Така поведінка має явну прагматичну орієнтацію: оскільки ситуація містить момент змагання, вони прагнуть перш за все виграти це змагання і лише за умови власної перемоги допомогти одноліткові;

3 – безумовна допомога – не передбачає жодних вимог та умов: дитина надає іншому можливість користуватися всіма своїми елементами. У деяких випадках це відбувається на прохання однолітка, у деяких – з власної ініціативи дитини. Тут інша дитина виступає не так як суперник і конкурент, скільки як партнер.

Рівень сформованості поведінково-діяльнісного компонента уявлень про соціальні об'єкти:

0 – 4 бали – низький

5 - 9 балів – середній

10 – 12 балів – високий

Додаток Г

**Програма формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі
«Я у соціумі»**

Мета цієї програми: формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у предметно-розвивальному середовищі.

Мета реалізується через низку конкретних завдань:

- розвивати ігрову діяльність дітей в предметно-розвивальному середовищі ЗДО;
- долучати до елементарних загальноприйнятих норм та правил взаємини з однолітками та дорослими;
- формувати гендерну, сімейну, цивільну приналежності, патріотичні почуття;
- збагачувати естетичне сприйняття;
- долучати до української народної культури.

Під час розробки змісту програми були використані фундаментальні досягнення вітчизняної науки в галузі педагогіки та психології: культурно-історичний підхід, діяльнісний підхід, особистісний підхід – опора на особисті якості, аксіологічний підхід (ціннісний) – людина розглядається в ній як найвища цінність суспільства та самоціль суспільного розвитку.

Програма реалізувалася протягом навчального року і розроблена для дітей 5-7 років.

Заняття проводиться 1 раз на тиждень.

Основною формою роботи з дітьми дошкільного віку та ведучим видом діяльності для них є гра, тому ознайомлення з навколишньою та соціальною дійсністю проводиться в ігровій формі. Програма складалася з дев'яти розділів: «Я пізнаю себе», «Хлопчики та дівчатка», «Мої друзі» «Соціальні навички», «Українська народна культура», «Почуття, бажання, погляди» «Світ навколо нас», «Які бувають професії», «Правила безпечної поведінки».

Форми роботи: розваги, інтегровані заняття, тематичні заняття у предметно-розвивальному середовищі ЗДО.

Методи та прийоми:

- словесні: художнє слово, пояснення, питання, бесіда (ознайомча та підсумкова), оповідання, читання та слухання творів дитячої літератури.
- наочні: розгляд ілюстрацій, демонстрація презентацій, показ зразка завдання, показ способу дії, спостереження, що розпізнає характер.
- практичні: ігровий метод (включаючи дидактичні та рухливі ігри), вправи, елементарні досліди.

Принципи організації процесу творення:

- системний підхід до вирішення завдань формування комунікативної компетентності;
- особистісно-розвивальний та гуманістичний характер взаємодії всіх учасників освітніх відносин;
- принцип вікової відповідності;
- принцип варіативності.

Матеріально-технічне забезпечення:

- Центр художньої літератури;
- Центр релаксації;
- Центри сюжетно-відображувальних ігор;
- Центр рухової активності;
- Центр мовного розвитку;
- Центр дидактичних ігор;
- Центр театралізованої діяльності;
- Центр «Української хати»;
- Центр безпеки.

Програма передбачає вирішення завдань у спільній діяльності дорослого та дітей та самостійної діяльності дітей, а також під час проведення режимних моментів відповідно до специфіки ЗДО.

Програма має рекомендаційний характер, тобто ставить тільки основу планування педагогічного процесу. Педагог має право варіювати програмний зміст та його послідовність, за необхідності відступаючи від запропонованої структури.

Передбачуваний результат програми: позитивний контакт з оточуючими людьми, досвід самостійних дій, уявлення про себе, використання власного досвіду дій та наявних знань, розуміння спрямованості дій людини.

Специфіка дітей дошкільного віку (гнучкість, пластичність розвитку дитини, високий розкид варіантів її розвитку, її безпосередність і мимовільність) не дозволяє вимагати від дитини досягнення конкретних освітніх результатів та зумовлює необхідність визначення результатів освоєння освітньої програми як цільових орієнтирів.

Основний розділ

Розділ 1 «Я пізнаю себе»

Мета цього розділу – формувати уявлення про свою зовнішність, розвивати вміння піклуватися про чистоту, зовнішній вигляд. Педагог розповідає дітям про те, що всі ми люди. У кожної людини є руки, ноги, тулуб, голова, очі, вуха, ніс, рот. Це помічники людини, так як вони допомагають дізнаватися все про світ, у якому ми живемо.

Розділ 2 «Мої друзі».

Мета розділу – розвиток навичок спілкування хлопчиків та дівчаток, навчання дружньому та поважному ставленню до друзів. Навички спілкування формуються в людини з ранніх років. Важливо забезпечити дитині комфортне існування серед однолітків, захистити її від гіркоти самотності, щоб вона була оточена друзями. Педагог веде розмову про те, що всі діти ходять в дитячий садок. У дитячому садку у діти багато друзів. З друзями треба грати дружно, допомагати один одному, намагатися тішити їх.

Розділ 3 «Соціальні навички»

Мета – навчання дітей етично цінним формам та способам поведінки у відносинах з іншими людьми. Необхідно формувати уявлення про правила

поведінки, набувати навичок самообслуговування та навичок особистої безпеки, вміти правильно поводитися з незнайомими людьми.

Педагог розповідає про те, як виховані діти поведуть себе вдома, у дитячому садку та на вулиці, які слова необхідно говорити. Ведеться розмова про гарні та погані вчинки: що можна робити, а що не можна. Прикладом казок пояснюються правила поведінки з незнайомими людьми з метою особистої безпеки.

Розділ 4 «Світ навколо нас»

Мета розділу – формування уявлення про навколишній світ. Зміст: Педагог веде розмову про те, що людина – частина природи, вона від неї залежить. Людина приручила диких тварин, які тепер називаються домашніми. Тварини дають людині молоко, м'ясо, яйця. За це тварин годують, доглядають їх.

Розділ 5 «Українська народна культура»

Мета розділу – залучення дітей до української народної культури. Цей розділ заснований на формуванні емоційно забарвленого почуття причетності дітей до спадщини минулого, в тому числі завдяки створенню особливого середовища, що дозволяє як би безпосередньо з ним доторкнутися. Внаслідок цього відбувається активне придбання культурного багатства українського народу. Педагог розмовляє з дітьми про те, що країна, в якій ми живемо, називається Україна, вона сильна, незалежна, гарна. Є в нашій країні річки, моря, гори, ліси.

Розділ 6 «Хлопчики та дівчатка»

Вміння диференціювати себе від представників іншої статі – головна мета даного розділу, а також формування системи уявлень про маму і тата, чоловіка і жінку, особливості їх поведінки. Дати знання про права та обов'язки дитини в сім'ї. Педагог розповідає дітям про те, що існує дві статі: чоловіча та жіноча, тобто хлопчики та дівчатка. У сім'ї є мама, тато та діти, кожен виконує свої обов'язки.

Розділ 7 «Почуття, бажання, погляди»

Мета розділу – навчання дітей усвідомленому сприйняттю своїх емоцій, почуттів та переживань, а також розуміння емоційного стану інших людей. Педагог знайомить дітей з мовою емоцій, виразними засобами якого є пози, міміка, жести; вчить користуватися ними як висловленням власних почуттів і переживань, так і кращого розуміння емоційного стану інших.

Розділ 8 «Які бувають професії?»

Мета цього розділу – знайомство з різними професіями. Педагог розповідає, що дорослі люди працюють. Багато справ потрібно робити, тому потрібні різні професії. Спочатку діти знайомляться з роботою співробітників дитячого садка. Далі педагог каже, що людям потрібні будинки, щоб у них жити, тому є така професія – будівельник. Усім необхідний одяг, тому є ткачі, швачки. Люди хочуть багато знати та вміти, тому є вчителі, вихователі, письменники. Щоб лікувати людей є лікарі тощо.

Розділ 9 «Правила безпечної поведінки»

Метою даного розділу є формування основ безпечної поведінки у побуті, соціумі, природі. Виховання усвідомленого ставлення до виконання правил безпеки. Педагог в ігровій формі дає уявлення про деякі типові небезпечні ситуації та способи поведінки в них.

Таблиця 1.

Навчально-тематичний план

Період	Тема	Зміст
Вересень	Я пізнаю себе» Заняття 1 «З чого ж зроблено наші люди» Заняття 2 «Ось яке личко»	- Бесіда «З яких частин складається наш організм» - Робота з картинками (фланелеграф) - Дидактична гра «Назви частини тіла» - Гра «Зайчик сірий вмивається» - Логоритична вправа «Це очі: ось, ось; Це вушка: ось, ось...» - Самомасаж «Ліпимо, ліпимо вушка, чуємо добре...» - Читання потішки «Водичка, водичка умий моє личко ... » - Дидактична гра «Ось яке личко»

	Заняття 3 «Хочу бути гарним» Заняття 4 «Ось який я молодець»	- Рухлива гра «Зайчик, потанцюй» - Бесіда «Правила особистої гігієни» - Самомасаж «Нехворій» - Ритмічна гра зі співом «Ручки, ручки прокидайтеся, привіт, привіт» - Бесіда на тему «Наші досягнення» (Культурно-гігієнічні навички) - Вірш «Сам я встав сьогодні рано, сам умився я з-під крана ... » - Дидактична гра «Допоможемо ляльці зібрати овочі та фрукти» - Пальчикова гра «Посуд має наш Сергійко, має вилку, чашку, й миску»
Жовтень	Розділ «Друзі» Заняття 5 «Як тебе звати» Заняття 6 «Допоможемо цибулинці знайти друзів» Заняття 7 «Наша група» Заняття 8 «Хіба можна сваритися»	– Бесіда «Навіщо нам ім'я? » - Гра «Придумай ім'я» - Гра «Ми ногами топ, топ, ми руками хлоп, хлоп» - Ігрова ситуація «Що за овоч чи фрукт – цибуля?» - Ігрова ситуація «Оживимо цибулину» - Прогулянка на город - Пальчикова гра «Ми капусту рубаємо, рубаємо» - Дидактична гра «Збери ціле» - Дидактична гра «Зберемо урожай» - Хороводна гра «Є у нас город» - Розгляд групових фотографій - Гра «Назви на ім'я всіх хлопців» - Спільне конструювання «Ми побудуємо будинок великий» - Ігрова ситуація «Вітя смикнув за хвостик» - Розповідь вихователя «Живімо дружно» - Гра «Розсердилися-помирилися» - Гра «Прапорець»
Листопад	Розділ «Соціальні навички»	- Розповідь вихователя «Про чарівні слова»

	Заняття 9 «Чарівні слова» Розвага 10 «Привіт мило запашне» Розвага 11 «Добрый лікар Айболіт» Заняття 12 «Помічники»	- Обігравання ситуації «У ляльки день народження» - Хороводна гра «Коровай» - Ігрова ситуація «Зайчик забруднився» - Ігрова ситуація «Покажемо зайчику як треба мити руки» - Читання потішки «Знаємо, знаємо» - Гра «Зайчик сірий вмивається» - Валеологічна пісня-розспівування з оздоровчим масажем «Добрый ранок». - Фізкультхвилинка «Килим – літак» - Зарядка - Дидактична гра «Так - Ні» (з показом слайдів) - фонопедична вправа Інінь – ень – ень! - Ходить двором Півень...» - Дихальна вправа «Гаряче молочко» - Масаж спини «Потяг» - Рухлива гра «Збери вітаміни» - Вірш «Раз, два, три, чотири. Ми посуд перемили» - Розповідь вихователя «Про те, що потрібно допомагати дорослим» - Дидактична гра «Знайди такий же» (посуд, одяг)» - Гра «Кожні речі своє місце»
Грудень	Розділ «Світ навколо нас» Заняття 13 «Подорож у Країну гудзиків» Заняття 14 «Прилетіли в гості до нас»	- Ігрова ситуація «Подорож у країну гудзиків на потязі» - Проводиться д/ гра «Виклади колесо потягу» - Дидактична гра: «Збери гудзики» - Дидактична гра: «Виклади картинку» - Рухлива гра «Метелики на галявині» - Гра: «Килимок, що розвиває» - Сюрпризний момент «Прилетіла пташка до нас» - Розмова про птахів, розгляд ілюстрацій - Дидактична гра «Що за птах?» - Пальчикова гра «Сорока-білобока» - Рухлива гра «Ось летіли пташки» - продуктивна діяльність:

	Заняття 15 Експериментування «Подорож» Інтегроване заняття 16 «Подорож у зимовий ліс»	«Прикрасимо пташку» - Ігрова ситуація «У гості прийшла Куля» - Досліди з камінням, піском та водою - Дидактична гра «Збери за кольором» - Малювання піском - Викладання візерунків з каменів - Ігрова ситуація «Прогулянка по лісу» - Бесіда «Хто живе у лісі» - Гра-імітація «На зимову галявину» - комплекс загально-розвивальних вправ «Ось які ми великі» - Муз. ритм. гра «Сніг, сніжок» - Рухлива гра «Діти та вовк» - Продуктивна діяльність: суха аплікація «Сніговик»
Січень	Розділ «Українська народна культура» Заняття 17 «Прийшла коляда – відчиняй ворота» Заняття 18 «Ласкаво просимо, гості дорогі» Заняття 19 «Господаря помічники»	- Розмова з дітьми про зиму, розгляд ілюстрацій - Знайомство дітей зі святом «Різдво Христове» - Хоровод біля ялинки - Колядування - Відвідування дітьми хати - Знайомство з Хазяйкою хати - Дидактична гра «Збери матрьошку» - Ігрова ситуація «Дочки – матері» - Знайомство дітей з предметами побуту: коромислом, відрами, пральною дошкою самоваром - Гра – заняття «Ми стираємо, допомагаємо» - Гра «Ішла коза містком» - Знайомство дітей із самоваром - Дидактична гра «Назви посуд» - Обігравання ситуації «Гості дорогі» - Обігравання казки - Хороводна гра «Мишоловка»
Лютий	Розділ «Хлопчики та дівчатка» Заняття 21 «Такі різні»	- Гра «Привіт діти» - Діти знайомляться з гостями, називаючи свої імена - Бесіда «Чим відрізняються хлопчики від дівчаток»

	хлопчики та дівчатка»	- Гра «Хто що носить» - Гра «Розклади іграшки для хлопчиків та дівчаток» - Малювання пальчиками «Розфарбуй одяг»
	Заняття 22 «Мама тато я - дружня сім'я»	- Гра – вітання «Зібралися всі діти у коло ... » - Ігрова ситуація «Подорож у країну «Сім'я» - Загадки про членів сім'ї - пальчикова гра «Мамо, тату, я – дружня сім'я» - Розгляд ілюстрацій - Завдання «Намалюй мамі та татові посмішку»
	Заняття 23 «Ми патріоти»»	- Читання віршів - Пісня «Літак летить» - Рухлива гра «Ми патріоти»
	Заняття 24 «На бабусиному дворі»	- Ігрова ситуація «Бабуся зустрічає гостей у своєму дворі». - Розгляд ілюстрацій з домашніми тваринами - Дидактична гра «Хто як кричить?» - Рухлива гра «Ось сидить кудлатий пес» - Читання вірша «От собачка Жучка...», «Котик, котик кицька...» - продуктивна діяльність: малювання «Клубочки для кошенят»
Березень	Розділ «Почуття, бажання, погляди» Заняття 25 День бантика Заняття 26 «Гарний настрій» Заняття 27 «Допоможемо зайчику»	- Розгляд фотографій мам - Читання віршів - Пісня «Мамочка рідна» - Танець з бантиками - Знайомство дітей з основними емоційними станами (веселий, сумний) - Рухлива гра «Тихіше миші, не шуміть» - Піктограма «Настрій» - Вірш «Зайчика кинула господиня» – Розмова з дітьми «Як допомогти

	Заняття 28 «Що таке добре та що таке погано»	зайчику» - Піктограма «Сумний, веселий, сердитий» - Рухлива гра «Сірий зайчик вмивається» - Розповідь вихователя «Хороші та погані вчинки» - Розгляд картинок - Обігравання за допомогою ляльок «Гralи в пісочниці Аня та Ваня»
Березень-квітень	Розділ «Які бувають професії» Заняття 29 «Які бувають професії» Заняття 30 «Наша кішка захворіла» Заняття 31 «Похід в магазин» Заняття 32 «Ми збудуємо будинок великий»	- Бесіда вихователя «Потрібні професії» - Розгляд ілюстрацій - Дидактична гра «Хто що робить» - Екскурсія на харчоблок (спостереження) - Розповідь вихователя «Хто ж такий лікар» - Обігравання ситуації «Наша кішка захворіла» - Дидактична гра «Чим лікувати хворого» - Розповідь вихователя «Що можна купити в магазині» - Дидактична гра «Їстівне, не їстівне» - Сюжетно – рольова гра «Продуктовий магазин» - Бесіда педагога «Хто такий будівельник?» - Розгляд тематичної Картини - Обігравання ситуації «Розвалився будинок у зайчика»
Квітень	Розділ «Правила безпечної поведінки» Розвага 33 «Ти, лисичко, не сумуй»	- Ігрова ситуація «У гості прийшла лисичка» - Розгляд слайдів щодо Правил Дорожнього Руху - Вірші дітей - Загадки - Дидактична гра «Червоний, жовтий, зелений» - Рухлива гра «Юні автомобілісти» - Продуктивна діяльність: суха аплікація «Світлофорчики для

	Заняття 34 «Небезпечні витівки»	звірят» - Бесіда вихователя «Небезпечні предмети у побуті» - Розгляд ілюстрацій - Дидактична гра «Назви, що покажу» (з використанням мультимедійного обладнання)
	Інтегроване заняття 35 «Сірники дітям – не іграшка»	- Ігрова ситуація «Прийшов із лісу зайчик з друзями» - Дидактична гра «Небезпечні предмети» - Розгляд слайдів щодо правил пожежної безпеки - продуктивна діяльність: малювання пальчиками «Загасили ми пожежу»

Особливості організації предметно-розвивального середовища. Освітнє середовище у ЗДО передбачає спеціально створені умови, такі, які необхідні для повноцінного проживання дитиною дошкільного дитинства.

Сучасне розуміння предметно-розвивального середовища включає забезпечення активної життєдіяльності дитини, становлення її суб'єктної позиції, розвитку творчих проявів усіма доступними способами,

Предметно-розвивальне середовище у групі має бути:

- змістовно-насиченим, розвивальним;
- трансформуватися;
- поліфункціональним;
- варіативним;
- доступним;
- безпечним;
- здоров'язберігаючим;
- естетично-привабливим.

Завдання до особливостей організації предметно-розвивального середовища з урахуванням завдань – це позитивна соціалізація,

індивідуалізація розвитку, підтримка дитячої ініціативи. Обладнання приміщення має бути безпечним, здоров'язберігаючим, естетично привабливим та розвивальним. Меблі повинні відповідати росту та віку дітей, іграшки – забезпечувати максимальний для цього віку розвивальний ефект. У цьому віці в основі задуму дитячої гри лежить предмет, тому ігрове середовище має оновлюватись (будівлі, іграшки, матеріали та ін.), щоб пробудити у дитини цікавість, пізнавальний інтерес, бажання ставити та вирішувати ігрове завдання. У груповій кімнаті повинні бути створені умови для самостійної рухової активності дітей: передбачена площа, вільна від меблів та іграшок, достатня кількість іграшок, що спонукають до рухової ігрової діяльності, що стимулюють рухову активність, кілька разів удень.

Предметно-розвивальне середовище має забезпечити доступ до об'єктів природного характеру, спонукати до спостережень на ділянці дитячого садка (постійним та епізодичним) за зростанням рослин, участі в елементарній праці, проведенню дослідів та експериментів з природним матеріалом.

Предметно-розвивальне середовище має бути організоване як культурний простір, який надає виховний вплив на дітей (вироби народного мистецтва, репродукції, предмети старовинного побуту та ін.).

Простір групи має бути організований у вигляді добре розмежованих центрів, оснащених великою кількістю розвивальних матеріалів (книги, іграшки, матеріали для творчості, обладнання та ін.). Усі предмети мають бути доступні дітям.

Подібна організація простору дозволить вихованцям обирати цікаві для себе заняття, чергувати їх протягом дня, а педагогові дасть можливість ефективно організовувати освітній процес з урахуванням індивідуальних особливостей дітей.

Оснащення центрів повинно змінюватись відповідно до тематичного планування освітнього процесу.

Найважливішою умовою реалізації програми є створення розвивального та емоційно комфортного для дитини освітнього середовища.

